

Kiss Péter József

TDK DOLGOZAT

Kiss Péter József (mérnök informatikus MSc, 2. évfolyam)

FIXÁCIÓS PONTOK VIZSGÁLATA MONÓ, ILLETVE SZTEREÓ KÉPMEGJELENÍTÉS ESETÉBEN

Témavezető: Dr. Czúni László, egyetemi docens

Pannon Egyetem
Műszaki Informatikai Kar,
Villamosmérnöki és Információs Rendszerek Tanszék

Pannon Egyetem

Veszprém

2012

Köszönetnyilvánítás

Köszönetemet szeretném kifejezni témavezetőmnek, Dr. Czúni Lászlónak a segítségért és a hasznos tanácsokért, valamint Gál Mónikának és Lipovits Ágnesnek az adatok elemzésében való hasznos segítségükért!

A kutatási tevékenységet és az eredmények publikálását a Magyar Kutatási Alap támogatta (OTKA CNK 80368).

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	6
2. Fogalmi áttekintés, elméleti háttér	7
2.1 Vizuális észlelés	7
2.1.1 A látórendszer és a látás folyamata	7
2.1.2 A látás néhány sajátossága	7
2.1.3 Térhatás észlelés	9
2.1.4 Térélmény sztereopszis alapján	10
2.2 Sztereó képek és megjelenítésük	10
2.2.1 Sztereó képek	10
2.2.2 Sztereó megjelenítés	11
2.3 Képkódolás	13
2.3.1 Veszteségmentes kódolási eljárások	14
2.3.2 Veszteséges kép és videó kódolás	14
2.3.3 Sztereó képek kódolása	16
2.4 Képminőség és mérése	17
2.4.1 Képminőség értelmezése	17
2.4.2 Képminőség objektív és szubjektív mérése	18
2.4.3 Képminőséget jellemző jelzőszámok	18
3. Sztereó képekkel végzett vizsgálatok	24
3.1 Célkitűzés	24
3.2 Irodalmi áttekintés	25
3.3 Előzmények és korábbi tapasztalatok	26
3.3.1 Minőségromlás hatása a térérzetre	26
3.3.2 Következtetések	27
4. Vizuális tesztek	28
4.1 Vizuális tesztek előkészítése	28
4.2 Felhasznált eszközök	29
4.2.1 Sztereó megjelenítés	29
4.2.2 Pupilla-követés	31
4.3 A teszt lefolyása	31
4.4 Rögzített adatok	32
4.5 Első vizuális teszt	33

4.5.1	Képi adatbázis	33
4.5.2	Résztvevők	34
4.5.3	Problémák, javítási lehetőségek	34
4.6	Második vizuális teszt	34
4.6.1	Képi adatbázis	34
4.6.2	Résztvevők	35
5.	Adatelemzés, eredmények	36
5.1	Szakkádok időbeli hosszának vizsgálata	37
5.2	Fixációs pontok időbeli hosszának vizsgálata	38
5.3	Mélységi határvonal távolság vizsgálat	38
5.4	Bejárt képterület vizsgálat	39
5.5	Diszparitás szinteken töltött idő eloszlásának vizsgálata	40
5.6	Egymáshoz legközelebbi fixációs pontok távolsága	40
5.7	Fix sugarú környezetbe eső fixációs pontok	42
6.	Összefoglalás	45

1. Bevezetés

Egy kép már keletkezésekor az optikai rendszer, a CCD chip, illetve jelfeldolgozó, tömörítő eljárások számos hibalehetőségét hordozza magában, melyek a szemlélő számára zavaróak lehetnek. A kép egyes részei azonban különböző mértékben kerülnek a figyelem középpontjába, ezáltal a különböző képterületeken bekövetkezett hasonló mértékű torzulások az ember számára kialakult képminőség érzetet különböző mértékben befolyásolják. A képminőség értékelésben több minőség-értékelő jelzőszám áll rendelkezésre monó képekre, mely automatikusan próbálja a képeken bekövetkezett torzulás ember által érzékelt mértékét kifejezni.

A 3D technikák rohamos terjedésével azonban előtérbe kerül a sztereó képek tömörítésének, illetve minőség értékelésének kérdése. A képminőség értékelő jelzőszámok kialakításánál elsődleges kérdés az ember számára fontos képrészletek (sajátságos pontok) megállapítása, ahol a torzulásokra a szemlélő érzékenyebben reagálhat. A jelzőszámok sztereó képekre való alkalmazhatóságának ez által feltétele, hogy a sajátosságos pontokon a képmegjelenítési mód változása ne nagymértékben változtasson.

Az ember számára fontos területek a képen sok különböző tényezőtől függenek – a nézési időtől, előképzettségtől, szituációtól – pl. egészen másképp tekintünk meg egy képet egy keresési feladat esetén, mint ha csak vágóképként van jelen. E dolgozatban célunk a kép jellemzőitől függő tényezők vizsgálata, különös tekintettel a diszparitás szerepére, mely a két dimenzióban látott (monó) képhez képest, sztereó esetben többlet információként jelenik meg.

Dolgozatomban áttekintem a jelenleg alkalmazott képminőség értékelő jelzőszámokat, valamint bemutatom jelenleg is folyó kutatásunkat, melynek célja a monó és sztereó képmegjelenítés esetén a tapasztalható fixációs pontok összehasonlítása, különbségek keresése a két képmegjelenítési mód között a szemlélő számára fontos területek tekintetében. A kutatás során két pszichovizuális kísérletet dolgoztunk ki, mely kísérletek során a résztvevőknek monó illetve sztereó módon természetes, illetve mesterségesen generált képeket jelenítettünk meg, mialatt a szemmozgást nyomon követve a nézett területekre következtettünk. Az eredményül kapott nézettségi mintákat (fixációs pontokat) statisztikai értelemben hasonlítottuk össze – célunk különbségek feltárása a monó illetve sztereó eredmények között.

2. Fogalmi áttekintés, elméleti háttér

2.1. Vizuális észlelés

2.1.1. A látórendszer és a látás folyamata

Az emberi fényérzékelés a szem feladata. A szem hátsó belső oldalán az érhálózat és idegsejtek mögött találhatóak a retina kétféle fényérzékeny sejtjei. A csapok illetve a pálcikák felelősek a fényingerek ingerületekké alakulásáért. A csapok kisebb érzékenységgűek, a pupillával szemben a sárgafolt közelében helyezkednek el és három korlátozott hullámhossz-tartományban érzékenyek (három fajta csap három különböző tartományban), ezáltal nagy fényerősség esetén képesek vagyunk a színek megkülönböztetésére – a színérzet a különböző fajta csapok különbségi információiból az agyban alakul ki. A nagyobb érzékenységgű pálcikák, amelyek sokkal nagyobb számban gyakorlatilag – a vakfolt kivételével – a retina teljes területén megtalálhatóak, a kis fényerősségekben történő éjszakai látásért felelősek.

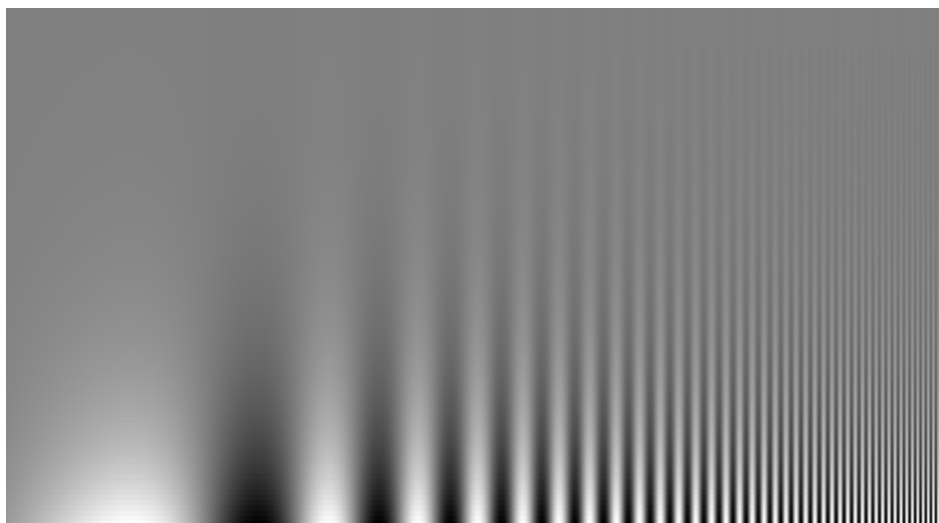
A szem izmai az emberi test egyik leggyorsabb mozgására képes részei, melyekkel tekintetünket egyik pontról a másikra tudjuk irányítani. Ezen gyors mozgásokat szakkádoknak nevezzük, melyek során az objektumok vetülete a perifériáról a sárgafolt közelébe kerül a retinán. A szem egy bizonyos ponton történő megnyugvását fixációnak, ezen helyeket fixációs pontnak nevezzük. A látás során az ugrások (szakkádok) és megnyugvások (fixációk) felváltva követik egymást. A szakkádok során információfelvétel nem történik, ezt a szakkádikus elnyomás jelenségének nevezzük, vagyis a fontos képrészletek megállapításához a fixációs pontok vizsgálata elégséges. (A szakkádikus elnyomás jelenségéről egy érdekes kísérlet segítségével is meggyőződhetünk – ha a tükör előtt állva fejmozdítás nélkül tekintetünket egyik szemgolyónkról a másikra helyezzük át, mozgást sosem fogunk látni.)

A látható optikai sugárzás tehát a szem speciális sejtjei segítségével alakul érzetté, ingerületté, azonban a látás észlelet kialakulásáért elsősorban az agy a felelős.

2.1.2. A látás néhány sajátossága

Az emberi érzékelésre és észlelet kialakulására általánosan elfogadott törvény Weber törvénye, mely szerint az észlelhető intenzitás különbség az észlelt jel valós intenzitásával fordítottan arányos, vagyis minél nagyobb az észlelt jel intenzitása, az éppen észlelhető különbség, vagyis az észlelhető legkisebb változás mértéke annál nagyobb lesz.

A szem sejtjeinek fizikai felépítése, illetve a vizuális ingerületek agy által végzett feldolgozása emellett számos sajátosságot hordoz magán, mely az észleletet befolyásolja, e sajátosságokat elsősorban a művészetben az ókortól kezdve kihasználták (pl. görög templomok torzított perspektívája), s talán leginkább optikai csalódások néven váltak ismertté. Ilyen sajátosság, hogy az úgynevezett kontraszt érzékenységi függvény értéke nem konstans a frekvencia függvényében, vagyis a képen éppen érzkelhető kontraszt változás értéke a frekvencia függvényében változik. Ezt magunk is érzékelhetjük a 2.1. ábra segítségével ahol a függőleges tengelyen a kontrasztot ábrázoltuk a frekvencia függvényében – látható, hogy az érzékenységi küszöb (a homogénnek ítélt terület határvonala) nem vízszintes. A kontraszt érzékenységi függvény az adott képhez és környezethez való alkalmazkodás, adaptáció során időben kis mértékben változhat.

2.1. ábra. A kontraszt érzékenységi függvény szemléltetése

Hasonló sajátosság, hogy egy adott terület fényességének értékét az agy nem önmagában vizsgálja, a fényesség észlelete a környezet függvényében alakul ki, ezt szimultán kontraszt jelenségnek nevezzük. A 2.2 ábrán látható homogén intenzitású, fénysűrűségű területet a háttér változása miatt különböző színűnek észleljük.

2.2. ábra. Szimultán kontraszt

Hasonló hatások színekkel és formákkal is kimutathatók, bizonyos képekkel akár a mozgás illúziója is kelthető. Az emberi látás komplex folyamat, az agy az észlelet során

magas szintű feldolgozásokat is végez, így sok sajátossággal rendelkezik, melyek részletes bemutatása túlmutat e dolgozat keretein.

2.1.3. Térhatás észlelés

A térlátást tévedés valamiféle egyszerű fiziológiai érzékelésként felfogni, a távolság-észlelés nem receptorok segítségével közvetlenül történik, hanem különböző részinformációk segítségével alakul ki. A térélményért részben a szemlencse mélységélessége a felelős – amit éppen nézünk élesen, a távolabbi (illetve közelebbi) objektumokat homályosan látjuk. A két dimenziós képeken is tapasztalhatunk némi térélményt, meg tudjuk különböztetni az előteret a háttértől, képesek vagyunk a távolságarányok megállapítására, emellett egy szemmel is képesek vagyunk a távolság korlátozott meghatározására. Egy 2D képpel is kelthető a távolság illúziója, például perspektivikus hatások következtében (2.3. ábra) [1].

2.3. ábra. Perspektíva

Tapasztalatból tudhatjuk emellett, hogy a két szem egymástól különböző képeket képez le. Ennek belátására elvégezhető egy egyszerű alapkísérlet: felváltva letakarjuk a jobb és bal szemünket, közben nézzük az orrunk előtt kis távolságban tartott ujjunkat. Az ujjunk elmozdulni látszik [35]. Azt is tapasztalhatjuk, hogy ha tartósan csak egy szemmel nézünk (a másikat letakarjuk), ugyan a tájékozódásban csak kismértékű zavarokat tapasztalunk, de már érezhetően nehezebben mennek a térbeli műveletek (például tűbefűzés). A térérzet tehát részinformációk halmazából az agyban jön létre. A térélményhez a távolság észlelése szükséges, mind a szemlélőtől való abszolút, mind a két nézett objektum közötti relatív távolságot ideértve. Az emberi távolság-észlelésnél a tá-

volsági jelzőmozzanatoknak van jelentős szerepe (szemmozgásos-, látási-, monokuláris-, binokuláris jelzőmozzanatok) [25, 12]. A sztereó megjelenítésben leginkább kihasznált távolság érzékelési folyamatot a binokuláris jelzőmozzanatok valósítják meg. A két szem ugyanis – elhelyezkedéséből adódóan – a tárgyakat kissé eltérő pozícióban látja (az optikai tengelyhez képest). Az agy a két kép eltéréséből tud következtetni a távolsági adatokra.

2.1.4. Térélmény sztereopszis alapján

Sztereopszis alatt azon vizuális észlelési folyamatot értjük, mely a két szem által alkotott két különböző vetületű kép alapján a mélység érzetét nyújtja. (Az elnevezés a *sztereó* „valódiság” és az *opsis* „látvány vagy látomás” szóösszetételből származik [14, 37]). Lényeges kérdés, hogy létezik-e önállóan az alapjául szolgáló binokuláris tér-látás, ennek bizonyítására szolgáltak az úgynevezett randompont-sztereogrammal kapcsolatos kísérletek. A randompont-sztereógrammot elsőként Julesz Béla fejlesztette ki, ahol egy véletlen ponthalmazt tartalmazó képből, a kép egy darabját kis mértékben elmozdítva állították elő a másik szem képét [15]. Külön-külön tekintve a képeken a kijelölt objektum nem jelenik meg, a két képet egyszerre megjelenítve (sztereoszkóp segítségével) a kijelölt forma előtűnik a háttértől különböző távolságban. Ez bizonyította, hogy önállóan a binokuláris tér-látás is létezik, nincs szükség a térélményhez az egy kép tartalmát figyelembe vevő monokuláris jelzőmozzanatokra. Így a sztereopszis önállóan is alkalmazható 3D megjelenítésre. (A kísérleteinkben résztvevő személyeknél randompont-sztereogramokat alkalmaztuk a helyes sztereó látásuk ellenőrzésére).

A sztereopszis alapú térélményhez tehát alapvetően a binokuláris jelzőmozzanatokat használjuk ki, vagyis a két szem által látott különböző képek alapján alakul ki a térhatás érzése. A térélmény biztosításához azonban biztosítani kell, hogy mindkét szem csak a neki szánt képet lássa, tehát a két képet valamilyen műszaki megoldással el kell választani egymástól.

2.2. Sztereó képek és megjelenítésük

2.2.1. Sztereó képek

A sztereó képpárok, mivel ugyanazt a témát tartalmazzák két különböző vetületből általában (szélsőséges esetektől eltekintve) nagy mennyiségű redundáns (ismétlődő) információt tartalmaznak – a két képen nagy részben azonos információ van jelen, csak esetlegesen eltérő helyzetben, illetve eltérő fizikai helyen. E redundancia két szempontból is fontos lehet vizsgálódásunk folyamán – a 3D adattárolás illetve adattovábbítás esetén azonos felbontás biztosítása esetén a szükséges adatmennyiség megkétszereződik, így hatékony adattömörítési eljárásokra van szükség. Ebből a célból az elmúlt néhány évben létrehozták az MPEG un. több nézőpontú verzióját [28]. Ugyanakkor felmerülhet az a kérdés is, hogy a térérzet helyes kialakulásához szükséges-e mindkét kép teljes információtartalma, vagy az agy képes bizonyos hiányosságokat korrigálni.

2.2.2. Sztereó megjelenítés

A sztereó képeket jelenleg döntő hányadában normál (sík) kijelzőn jelenítik meg. A megjelenítés feltétele, hogy mindkét szem csak a maga képét láthassa. Bár ismert a Gábor Dénes által felfedezett holográfia [10] alkalmazása a térhatású képek megjelenítésében, a speciális technikai feltételrendszere miatt a sztereó képjelenítésben a két (jobb és bal) képet megjelenítő eljárások terjedtek el, a holografikus megjelenítéssel kutatásunk során nem foglalkoztunk.

2.2.2.1. Sztereográf

A sztereografikus képek a szem átlagos távolságára (63 mm) elhelyezett két (ugyanakkora távolsággal fényképezett) kép. Itt a térélményt a szemlélőnek kellett „kiprovokálnia” azzal, hogy közel téve a képet megpróbál a messzeségbe tekinteni, amivel a két szem lényegében a neki szánt képpel néz szembe, ami így 3D képpé állhat össze.

2.2.2.2. Sztereoszkóp

A sztereoszkóp olyan speciális (többnyire tükrökkel megvalósított) eszköz, ami biztosítja, hogy a két szem mindegyike csak a neki szánt képet láthatja.

2.2.2.3. Színszűrős szemüveges technikák

A korábbiakhoz képest jelentős előrelépést jelentett a színszűrős (úgynevezett *anaglif*) technikák megjelenése. A színszűrős technika lényege egy olyan szemüveg, amelynek a jobb és baloldali lencséje eltérő karakterisztikájú (színű) szűrővel van ellátva, ezáltal lehetővé válik a két szemnek szánt különböző látvány egy fizikai képen történő megjelenítése. A leginkább használatos színpárok a vörös - cián, és a magenta - zöld, de alkalmazzák a kék - borostyán változatot is. Ennél a technikánál egy közös megjelenítőn a két képet színátalakítással jelenítik meg úgy, hogy a egyik képet csak az egyik szűrő, a másikat csak a másik engedje át. A megoldás előnye hogy olcsó és nyomtatásban is használható technika. Hátránya viszont – azon túl, hogy szemüveg kell hozzá – a számottevő színtorzítás (nem adható vissza az összes szín és árnyalat, illetve a fehér-egyensúlyt is eltolja). Az agy számára meglehetősen munkaigényes az eltérő színtónusú képek feldolgozása, mert a tapasztalatok szerint a szemüveg viselése fárasztó [26]. A színszűrők nem tökéletes vágási karakterisztikája miatt az alkalmazási gyakorlatban szellemkép-hatás is megjelenik. Anaglif képek készítésére és a hibák kiküszöbölésére több megoldás létezik (pl. színcsatorna információk keverése – a vörös kép ne csak a bal kép vörös csatornájából készüljön), melyek általában egyik hibán segítenek, azonban más tulajdonságokat rontanak.

2.2.2.4. Polarizációs technikák

A polarizációs technika a két kép szétválasztását a fény polarizációs irányának változtatásával oldja meg, a két szemhez eltérő polarizációs szűrőt alkalmazva (és ennek megfelelően megjelenítve) elvben színhelyes, bár kicsit sötétebb képet kapunk.

Probléma, hogy a fix helyzetű megjelenítőhöz képest a fejet mozgatva a polarizációs iránytól elmozdulunk, így a szűrő átenged és a kép szellemképessé válik. Ezt egy speciális polarizációs technika, az úgynevezett körkörös polarizáció alkalmazásával korrigálni tudják [5]. A módszer alkalmazása esetén a fény polarizációs síkját folyamatosan (az idő függvényében, a két szemnek szánt képeknél egymástól ellentétes irányban) elforgatjuk, ezáltal két térben polarizált hullámot kapunk, melyekből az adott szemnek szánt képet egy negyedhullám-lemez (quarter wave plate) és egy lineáris polárszűrő együttesével tudjuk kiszűrni.

Polarizációs technikával dolgozik például az Imax3D mozi képmegjelenítése, melynél nehézséget jelent (a felhasználási környezet kialakítását igencsak drágává teszi), hogy a mozivászonról a diffúz visszaverődés polarizációs-irány tartó legyen, ezáltal a képek polárszűrő segítségével a vászonról való visszaverődés után is szétválaszthatóak legyenek.

2.2.2.5. Aktív szemüveges technikák

A legújabb generációja a szemüvegeknek nem egy adott frekvenciasávot szűr, hanem nyit/zár alapon szeparál. Itt egy – jelenleg folyadékkristályos – szemüveg panel a vezérléstől függően vagy átlátszó, vagy teljesen sötét. A megjelenítő ekkor a két szemnek szánt képet felváltva jeleníti meg, s ezzel szinkronban nyit/zár a szemüveg. Természetesen a korábban használt megjelenítési képfrekvencia (50Hz) nem elegendő, mert mindig csak az egyik szem kap képet, így az egy szemnek jutó megjelenítési frekvencia gyakorlatilag feleződik, 25Hz frekvenciával pedig erős villogást éreznénk. Az aktív szemüveges rendszereknél a megjelenítőtől minimum 100 Hz képfrissítési frekvencia elvárható (a gyakorlatban 120 Hz az elvárás, mely biztosítja mindkét szem számára a vibrációmentes, hosszútávon is kényelmes megjelenítést). A megjelenítővel szemben további fontos követelmény, hogy a képváltást követően elegendően kicsi legyen az utánvilágítási idő (válaszidő). Az aktív szemüveges technikák tehát speciális megjelenítőt, illetve a gyors képfrissítés miatt erős grafikai hardvert (grafikus kártyát) igényelnek, mindez használatukat egyelőre meglehetősen költségessé teszi.

Külön említést érdemel egy hazai fejlesztésű aktív szemüveggel ellátott eszköz, a Leonar3D [17]. Ez valójában egy virtuális valóság rendszer, ami nem csak megjelenítést, hanem térbeli munkamenetet is támogat. A speciális (aktív folyadékkristályos) szemüveg és a beavatkozó mutató („madár”) mozgását infravörös érzékelők figyelik, s ezekkel biztosítja a 3D térben való munka érzését. A Leonar3D nagy újtása, hogy figyeli a megtekintő helyzetét (a szemüveg, ezáltal a szemek helyzetét a monitor előtti térben), így a szemlélő helyzetének változására a megjelenített képet változtatni tudja, melynek segítségével teljesebb 3D hatás érhető el, akár az objektumok mögé is lehet nézni – grafikai objektumok esetén.

2.2.2.6. Autosztereoszkópia

Nagy igény van a néző oldali segédeszköz nélküli (auto-sztereoszkopikus) 3D megjelenítésekre. Részben eltérő módszerek alakulnak ki a sztereoszkopikus (egy szemlélőnek, két képpel, kis tartományban biztosított), és a multi-view több nézőpontú (alapvetően

szélesebb nézéstartományú) megközelítések között. Megjelentek a nézőt (szemét, vagy arcát) követő megoldások, amelyek alkalmazkodóképes, még valóságghűbb térérzetet biztosítanak [8]. Egy-egy játék, vagy munkavégzés esetén ugyan (néha kényszerből) elfogadott a speciális szemüveg, de már a szórakozásnál szükség lenne speciális eszköz nélküli 3D képek biztosítására. Az autosztereoszkópia a speciális segédeszköz nélkül biztosított térélményt jelent, nevezik „szemüvegmentes” 3D technikának is, melynél két fő technikai megoldás terjedt el.

A rácsmaszkos megoldás hasonlít a korábbi színes televíziós megjelenítőkben alkalmazott megoldáshoz, csak itt nem az aktiváló elektronsugár, hanem a szembe jutó fény maszkolódik úgy, hogy mindegyik szem csak a neki szóló pixeleket látja. Ugyanezt éri el a lentikuláris képernyő, ahol a lencse alakja biztosítja a szétválasztást.

Vizsgálataink tárgya a sztereó (tehát két képből álló) megjelenítés vizsgálata, ezek a technikák kettő nézőponttal számolnak. Vannak úgynevezett „multi-view” rendszerek, ahol több képet vesznek fel, és értelemszerűen több képet jelenítenek meg a térélmény kiterjesztéséhez (a nézőpont kismértékű változtatására érzékeny megjelenítési formát hozva létre – elmozdulva kicsit más képet láthatunk – mellyel a térérzet nagymértékben javítható) [8].

2.3. Képkódolás

A képeket nem csak felvenni és megjeleníteni, hatékonyan tárolni és továbbítani is kell. A digitális álló és mozgóképek a számítástechnikában előforduló egyéb sűrűn használt adatokhoz képest nagyságrendileg nagyobb tárhelyigénnyel rendelkeznek. A monokromatikus (egyszínű pl. szürkeskálás) képeket általában a képtérben, pixelenként (képpontonként) reprezentáljuk, azaz pixelenként egy-egy fényesség értéket tárolunk el. Az általános felhasználásra szánt képekre általában pixelenként 8 bit áll rendelkezésre a fényesség értékek kifejezésére, mely 256 különböző érték tárolását teszi lehetővé. Speciális alkalmazásokban, pl. orvosi képfelvételek esetében nagyobb bitmélységet alkalmaznak, ezzel növelve a színskála felbontását. A színes képek tárolásánál az additív színkeverés elve alkalmazható, vagyis a vörös, kék és zöld fényesség értékeket külön-külön kell eltárolni. Egy alacsony felbontású TV felvételnek megfelelő minőségű színes kép 512×512 -es felbontásához pixelenként három szín tárolása esetén $512 \times 512 \times 8 \times 3 = 6.3 \times 10^6$ bitre lesz szükség [23], mely kb. 0.75 MB tárterületet jelent. Ha egy ilyen képből álló szokványos videó folyam (25 kép másodpercenként) minden egyes képét ilyen módon tárolnánk el, egy hagyományos DVD lemezre mindösszesen kb. 4 percnyi videót tudnánk rögzíteni ($0.75\text{MB} \times 25\text{f/s} \times 60\text{s} \times 4 = 4500\text{MB}$).

A nagyfelbontású kamerák és megjelenítők terjedésével a képek és videók adatmennyisége megsokszorozódik, a HDTV által használt 1920×1080 -as felbontás képenkénti adatmennyisége kb. 8-szorosa az előbb bemutatott példának. A sztereó és multiview technikák pedig egy-egy időpillanathoz egy helyett nézeteként egy, azaz kettő vagy több kép tárolását teszik szükségessé. Érezhető, hogy a felhasználói élmény, a felbontás és minőség növeléséhez szükséges a képek adat-reprezentációjának hatékony tömörítése.

2.3.1. Veszteségmentes kódolási eljárások

A veszteségmentes tömörítési eljárások a jelfeldolgozásban, kommunikációban és adattárolásban széles körben ismert és alkalmazott eljárások[34], melyek egy adott bit-mintát, bitsorozatot tömörebben, azaz kevesebb bit segítségével képesek eltárolni. Ezek az eljárások nem veszik figyelembe a tömörítendő adat jellegét, pusztán 0-k és 1-esek sorozatát alakítják kisebb tárhelyigényű formába úgy, hogy az adatok a későbbiekben teljes mértékben helyreállíthatóak legyenek, vagyis a tömörítés bemenete, és a kitömörítés kimenete megegyezik. A tömörítéshez az adatok bináris mintáiban található redundanciát aknázzák ki. Veszteségmentes kódolás például a futam-hossz kódolás, mely során a tömörítő eljárás a 0-k és 1-esek értékeinek letárolása helyett, egy érték - szám-láló párt tárol. Hosszabb 0 vagy 1 sorozatok esetén jelentős helymegtakarítást érhetünk el. Hasonló tömörítő eljárás a Huffman kódolás, mely a sűrűn előforduló kódszavakhoz rövidebb, a ritkábban előfordulóakhoz hosszabb kódszavakat társít, így tárterület takarítható meg. A veszteségmentes kódolók azonban nem tudnak az előbb említett fejlődési tendenciának megfelelő tömörítési hatékonyságot biztosítani.

2.3.2. Veszteséges kép és videó kódolás

A veszteséges tömörítési eljárások lényege, hogy a tömörítő bemenete és a kitömörítés kimenete nem egyezik meg – kis mennyiségű, lehetőleg alig észlelhető információ veszteség mellett azonban nagy mennyiségű tárhelyet takaríthatunk meg. A veszteséges tömörítési eljárások általában figyelembe veszik a tömörítendő adatok eredeti megjelenési formáját (képről, hangról, videóról van-e szó) és az emberi érzékelést, észlelést is – esetünkben az emberi látás fiziológiai sajátosságait.

2.3.2.1. A JPEG képtömörítő szabvány

A JPEG-kódolás állóképek, fényképek tömörítésére szolgál. Alapja, hogy az emberi látás a világosságra érzékenyebb, mint a színekre, valamint a képen szereplő frekvencia komponensek sem azonos módon észlelhetőek. A JPEG szabvány számos működési módot és opciót tartalmaz, e dolgozat keretében csak az általánosan használt veszteséges soros módot ismertetjük.

A JPEG kép kódolásának első lépéseként a szokásos csatornánkénti RGB reprezentációból áttérünk a YCrCb színtérbe, mely egy világosság csatornát (Y) és két szín-különbségi csatornát tartalmaz. A világosság csatorna információinak változatlanul tartása mellett a színcsatornák esetében kettő, vagy négy pixeles blokkok értékét átlagoljuk, ezáltal a színcsatornák felbontása felére, vagy negyedére csökken (opciótól függően). Ezt a veszteséges lépést az ember az érzékenységi különbségek miatt alig észleli. Ezután egy blokk-előkészítési lépés következik, melyben a képet 8×8 -as blokkokra osztjuk fel. A blokkokon DCT-t, azaz diszkrét koszinusz transzformációt hajtunk végre. A transzformáció eredménye egy egyenérték (átlagérték), illetve a képen szereplő különböző frekvencia komponensek együtthatói. A DCT elméletben veszteségmentes, azonban a lebegőpontos számábrázolásból adódóan kismértékű torzulás előfordulhat. A DCT együtthatókat tartalmazó mátrixot ezután egy, a szabványban meghatározott kvantálási mátrix értékeivel elosztjuk, majd pedig egészre kerekítjük, mely lépésekkel

gyakorlatilag kitöröljük a nagyobb térbeli frekvenciás komponenseket. Az egyenérték ezután az előző blokk azonos értékétől való eltéréssel helyettesíthető, mely várhatóan a lassan változó értékek miatt kisebb szám lesz az eredeti értéknél. A DCT együtthatók kvantált értékeit ezután egy cikk cakk bejárás szerint kiolvassuk és a 2.3.2. pontban említett futam hossz, illetve Huffman kódolást alkalmazunk.

A JPEG kép dekódolásához az algoritmus fordítottját kell lefuttatni. A kódolás és dekódolás idő szükséglete nagyjából szimmetrikus. A JPEG kódolás eredményéül kapott kép mérete a kódolási paraméterektől és a működési módtól függően akár az eredeti kép 20-ad részére is csökkenhet (legjobb minőség alkalmazása esetén az eredeti 24 bit/pixel helyett átlagosan 8.25 bit/pixel tárterület szükséges). Nagymértékű JPEG tömörítés esetén azonban a blokkonkénti feldolgozás miatt a lassú átmenetes területeken a blokkhatároknak megfelelő új élek jelenhetnek meg, illetve "blokkosodás" figyelhető meg.

A JPEG szabványnak több kiegészítése és továbbfejlesztése létezik, melyekkel hatékonyabb tömörítést, vagy jobb minőség érzetet lehet elérni, ilyen például a szabványban szereplő diszkrét koszinusz transzformáció helyettesítése az emberi látás sajátosságaihoz jobban illeszkedő Wavelet-transzformációval.[6]

2.3.2.2. Az MPEG videótömörítő szabvány

Az MPEG szabvány célja mozgóképek hatékony tömörítése. A videó formátumok, mozgóképek gyakorlatilag állóképek sorozatát tartalmazzák, amelyeket elég gyorsan egymás után vetítve az ember folyamatos mozgásként fog érzékelni. Felmerülhet a kérdés, hogy ha a JPEG bevált az állóképek tömörítésénél, akkor miért nem elég a képsorozat minden képét JPEG kódolással tömöríteni, majd az így kapott sorozatot újból összefűzni? Természetesen ezzel a módszerrel is már meglehetősen nagy tárhely-igény csökkenést lehet elérni, azonban a szokásos videó képsorozatok rengeteg időbeli redundanciát tartalmaznak – a képtartalom nagy része két szomszédos képkockán általában változatlan. Az MPEG ezt az időbeli redundanciát használja ki a videók tömörítésére. Az MPEG által tömörített videó folyamatban négy fajta képet különböztethetünk meg.

- I (Intracoded) képek: önállóan JPEG kódolt képek (csak saját információ figyelembe vétele)
- P (Predictive) képek: blokkonként eltérés számítása az előző képtől (az előző kép adatainak figyelembe vétele)
- B (Bidirectional) képek: blokkonként eltérés az előző és a következő képtől (előző és következő kép adatainak figyelembe vétele)
- D (DC-kódolt) képek: blokkátlagokat tartalmazó képek

Fontos megjegyezni, hogy az MPEG általában 16×16 -os makroblokkokat ért blokkméreten. A különbségi képek tárhely igénye természetesen jóval kisebb az önállóan kódolt I képekhez képest. Hatékonynak tűnhet tehát az első kép után a többi különbségi elven kódolni, azonban ez a kódolást meglehetősen sérülékennyé tenné, illetve a videóban való mozgást (előre, hátra tekerés) erősen akadályozná. Az I B P képek arányát a

felhasználás célja, a csatorna és a tárhely biztonságossága határozhatják meg. Amennyiben minden képhez egyedi hozzáférés szükséges (pl. videó vágásnál), használnak csupa I képből álló, azaz önállóan képenként JPEG kódolt videó folyamat is.

2.3.3. Sztereó képek kódolása

A 3D adattárolásnál figyelembe kell venni, hogy a sztereoszkopikus megjelenítés lényegében megkétszerezi a hagyományos videojel-továbbítás adatmennyiségét. Több nézőpontos (multi-view) rendszerekben ez a lehetséges különböző nézőpontok (megjelentett különböző képek) számával arányosan növekszik. Ez előre vetíti, hogy a hatékony tömörítés az egyik kulcskérdés a 3D jelfolyamat támogató formátumok esetében. Ezzel kapcsolatban [36] a következőket állapítja meg.

A szabványosítást illetően egyelőre a HDMI 1.4 specifikáció jár élen, amely beemelte a szabványba a tömörítetlen 3D formátumok natív támogatását. Kiemelten kezelik a meglévő technológiával való kompatibilitást (a hagyományos megjelenítők alkalmazhatóságát). Az egyik alapszabvány a váltott soros jelfolyam alkalmazása, ahol a kép páros és páratlan sorai (más elrendezés is lehetséges, pl. oszlopok vagy X alakban történő váltás) szolgálnak a jobb és bal szem képalkotásának forrásaként. Az időmultiplexált változatban a jobb és bal szem számára eljuttatandó képek egymást követik a jelfolyamban, megnövelt másodpercenkénti képszámmal. E megoldási változatok előnye, hogy teljes egészében a ma használatos infrastruktúrára (jeltovábbítási technológiára, formátumokra, adathordozókra) épülnek, azokkal teljes mértékben kompatibilisek, azaz minimális változtatásokkal sztereoszkopikussá tehetők a jelenleg elérhető készülékek. Hátránya, hogy jelentősen leszűkíti a 3D technikában kiaknázható lehetőségeket a technológia korlátai által.

A videokódolásban ma is használt legelterjedtebbnek, és „legjobbnek” mondhatóak a H.264/MPEG-4 AVC, illetve az ISO/IEC 23002-3 (MPEG-C Part 3) szabványok. Az első a váltott soros és időmultiplexált kódolást, utóbbi pedig a mélységinformáció különálló reprezentációját támogató szabvány. A szabványok általános jellemzője, hogy az MPEG szabványban már bemutatott redundancia keresési eljárásokat nem csak időben, hanem térben (a nézőpontok között viszonyítva) is alkalmazza.

Történetileg 1996-ra datálódik a 3D kódolás szabványosítási törekvéseinek kezdete, az MPEG-2 MultiView Profile szabvánnyá tételével. Az eredeti H.264/MPEG-4 AVC szabványba ugyan még nem került bele a több nézőpontú megjelenítés támogatása, de 2009-ben kiegészítésként bekerült a Stereo High Profile, ami jelentős mérföldkő a szabvány életútján. A kódolt jelfolyamról kiegészítő információkat rögzít a Frame Packaging Arrangement SEI szabvány-kiegészítés, illetve annak jelenleg használt része a Stereo SEI, amely az egyes képkockák sztereó-elrendezéséről ad információkat a dekódoláshoz, azaz hogy például váltott soros, váltott oszlopos vagy sakktáblaszerű elrendezésben tartalmazza a jobb és bal szem számára alkotandó kép elemeit [19].

A mélységalapú formátumok közös jellemzője, hogy a jelenlegi infrastruktúra által is értelmezhető 2D képadatokat egészíti ki a rögzített jelenetben szereplő objektum-pontok kamerától vett mélységadataival, amely mintegy külön képként tárolható egy csatolt adatfolyamban. E megközelítés egyik specifikálóját az MPEG-C Part 3 szabvány, amelynek előnye, hogy teljesen kompatibilis a mai elterjedt infrastruktúrával – mivel a

2D képadat-folyam MPEG-2 illetve H.264/MPEG-4 AVC szabványú is lehet –, illetve hogy a mélységtérkép alapján több nézőponthoz szükséges sztereoszkopikus képadatok is számolhatók, valamint a mélységtartomány kompressziója is a megjelenítéskor állítható. A H.264/MPEG4 AVC rendelkezik egy még nem szabványosított kiegészítéssel is, amely a több nézőpontú sztereoszkopikus megjelenítés kódolását írja le. A több nézőpontú kódolás legkézenfekvőbb megközelítése, ha minden nézőpontot külön adatfolyamként tárolunk. Ez a megoldás alacsony számításigényű, viszont rengeteg benne a redundancia, mind időben, mind térben. Az említett szabvány kiegészítése e redundanciát csökkenti azáltal, hogy az időbeli és térbeli összefüggéseket is figyelembe veszi.

[19] szerint az MPEG-4 AFX (Animation Framework eXtension) kiegészítése háromféle megközelítést igyekszik integrálni: a mélységtérkép, a pontfelhő és a nézőpontfüggő multitextúrázás alapú megjelenítést. Az MPEG-4 AFX DIBR a rétegzett mélységtérképek használatára épül, amely több nézőpontból rögzített képet tartalmaz, mindegyikhez saját mélységtérképpel, egyúttal lehetővé teszi ezekből köztes nézőpontok szerinti képek számítását is. A pontfelhő-alapú megközelítés a kép minden egyes pontjának 3D koordinátáit és felszín-adatait rögzíti. Ez egyszerűsíti a 3D megjelenítést, mivel nem kell külön az objektum formájával, összefüggéseivel, illetve textúrákkal dolgozni, hiszen minden egyes tárolt pont tartalmazza a megjelenítéshez szükséges minden attribútumot.

2.4. Képmínőség és mérése

Egy kép minőségét említve számos különböző dolog juthat eszünkbe. Gondolhatunk a tartalmi megközelítésekre, egy fotó esetén például a téma elhelyezésére, vagy akár a helyes expozíciós idő eltalálására – egy alul vagy túlexponált képet illethetünk a rossz minőségű jelzővel. Gondolhatunk ugyanakkor a kép fizikai megjelenésére is, a felbontásra, a kontrasztviszonyokra, a színtelítettségre. A képmínőség fogalom értelmezésénél még nagyobb nehézséget jelenthet, hogy a szemlélők véleménye időben is változhat, vagyis egy kép minőségéről alkotott vélemény függhet a megtekintő előképzettségétől, hangulatától vagy éppen a megtekintés céljától. [3]

2.4.1. Képmínőség értelmezése

A képmínőség tehát egy erősen szubjektív fogalom, függ a kép tartalmától, a keletkezés körülményeitől, a megjelenítés módjától, a megtekintés céljától, és a megtekintő állapotától egyaránt.

A digitális képfeldolgozásban azonban sokszor, például az egyes veszteséges kódolók kimeneteinek értékelésénél, vagy az adattovábbítás során keletkezett hibák, illetve zajhatások súlyosságának mérésénél objektív megközelítésre van szükség. Vagyis a képmínőséget, mint objektív, mérhető jelenséget kell értelmezni, mely csak a kép jelalakjától függ. E megközelítés előnye, hogy megismételhető módon teszi lehetővé összehasonlítását, illetve rangsorolását minőség szempontjából.

2.4.2. Képmínőség objektív és szubjektív mérése

A képi minőség objektív mérése a kép jelalakja alapján megfelelő algoritmus segítségével történhet, melynek kimenete egy a kép minőségét jellemző szám. Ilyen algoritmus, vagy módszer előállításához azonban először is szükség van a képek minőségének egy szubjektív vizsgálatára, mivel a gépi minőség értékelést az emberi minőség értékeléshez kell a lehető legjobban közelíteni. A képi minőség szubjektív mérésének kérdéseivel az ITU-R BT.500 ajánlás foglalkozik [24]. Az ajánlásban több minőség értékelő, illetve rangsoroló teszt leírása szerepel, elsősorban televízió megjelenített képekre – szerepelnek összehasonlító tesztek, minőségi rangsorolások, illetve szubjektív minőség osztályzások is. Az ajánlásban megfogalmazott minőség mérő eljárások kimenete az egyes képekre egy minőségi pontszám, vagy képek egy rangsorolása. Az ajánlás a vizsgálatok pontos lefolyására, a megjelenítők kritériumaira, a résztvevők számára, a megfigyelés körülményeire és idejére egyaránt részletes leírást tartalmaz.

Egy objektív képmínőség mérő jelzőszám kifejlesztése, módosítása általában egy-egy szubjektív kísérletsorozaton alapul, a jelzőszám annál jobban használható, minél jobban közelíti a szubjektív értékelés eredményeit.

2.4.3. Képmínőséget jellemző jelzőszámok

A képi minőséget jellemző jelzőszámok általában egy kép torzultságát mérik, illetve próbálják kifejezni, például egy „tökéletes” torzulásmentes (referencia) képhez képest. A jelzőszámokat többféleképpen is csoportokra oszthatjuk. Az alapján, hogy igénylenek-e referencia képet, a következő három nagy csoport különíthető el: teljes-referencia alapú módszerek – a torzulást a referencia képhez képest adják meg; részleges-referencia alapú módszerek – az eredeti jelre való utalásokat kiegészítő információként kapják meg; nem-referencia alapú módszerek – nem rendelkeznek az eredeti jelre vonatkozó információkkal, egy kép minőségét kizárólag jelalakja, és jellemzői alapján határozzák meg [20].

Másrészt, csoportosíthatjuk a módszereket az alapján is, hogy figyelembe veszik-e a kép-specifikusságot (vagyis hogy éppen képeket és nem például elektromos jeleket hasonlítanak össze). Ezen szempont alapján megkülönböztethetjük a klasszikus jelfeldolgozási módszereket, illetve az emberi látórendszert figyelembe vevő kép-specifikus módszereket. A következőkben ismertetett jelzőszámok eredményeit, illetve használhatóságát a 2.4. ábrán szereplő példán keresztül szeretném bemutatni. Az „a” jelű képen az eredeti torzítatlannak elfogadott referencia képet láthatjuk, a további képek az alábbi torzításokon estek keresztül:

- a) referencia kép, nincs torzítás
- b) az egész kép eltolása felfele 5 pixellel, a felszabadult rész fehér színnel kitöltve
- c) zaj hozzáadása az ún. HVS (Hue-Saturation-Value) színtérben a képhez
- d) felirat hozzáadása a képhez
- e) a kép torzítása RGB zajjal

f) a kép elmosása Gauss-szűrő használatával

2.4. ábra. A tihanyi apátság fotója, és torzított változatai

A képek minőség-sorrendjének meghatározása nem egyértelmű, azt szubjektív szempontok befolyásolják. Azonban mindenképpen fontos kérdés, hogy az objektív módszerek mennyire közelítenek a szubjektív rangsorhoz, vagyis az emberek véleményéhez. Az általam feljebb megadott képsorrend, „a”-„f” saját szubjektív minőség rangsoromnak is tekinthető, a továbbiakban ezt fogom referenciának használni.

2.4.3.1. Klasszikus jelfeldolgozási módszerek

A képek, mint digitális jelek minőségét lehet a jelfeldolgozásban elterjedt módszerek segítségével összehasonlítani, és ezek segítségével jelzőszámokat alkotni. Ezen összehasonlító módszerek általában két képet (jelet) dolgoznak fel, és a köztük lévő különbség mértékét jellemzik, vagyis teljes-referencia módszereknek tekinthetők.

MSE A *Mean Square Error* vagyis Átlagos négyzetes hiba módszer az egyik legelterjedtebb módszer két jel összehasonlítására, használata és számítása a statisztikai szórásnégyzethez hasonlatos. Az MSE számításának módját a 2.1. képlet adja meg, ahol

2.5. ábra. Az MSE eredményei a tesztképekre

f és g a két összehasonlítandó kép két dimenziós mátrixként reprezentálva, N és M a kép magasságának, illetve szélességének jelölésére szolgál.

$$\text{MSE}(f, g) = \frac{1}{NM} \sum_{i=1}^N \sum_{j=1}^M (f_{i,j} - g_{i,j})^2 \quad (2.1)$$

Az MSE az egyik legszélesebb körben használatos eszköz a jelfeldolgozásban, mivel egyszerű, könnyen számítható. Képek minőségének meghatározására azonban csak korlátozottan használható.

A 2.5. ábrán láthatjuk az MSE algoritmus „rangsorát” a 2.4. ábrán bemutatott teszt-kép sorozatra (a betűjelek az előző pontban bemutatottaknak megfelelően). Láthatjuk, hogy mivel az elmosás a pixelek értékét csak kicsit befolyásolja, így a négyzetes hiba kicsi lesz, vagyis az MSE jónak értékeli azt a képet, amit szubjektíven a legrosszabbak közé soroltam, míg a pár pixeles eltolást (melyet alig érzékelünk), a legnagyobb eltérésűnek értékeli.

PSNR A *Peak signal-to-noise ratio* vagyis a csúcs jel zaj viszony az MSE egyfajta továbbfejlesztése, mely a jel lehetséges maximális erősségének, és az azt terhelő zaj in-

tenzítésének összevetéséből számítható ki a 2.2 képlettel – ahol MAX jelöli az adott kép pixeleinek maximális intenzitását. A PSNR szintén a teljes-referencia (*full reference*) módszerek közé tartozik, vagyis egy képet a referencia képpel hasonlít össze.

$$\text{PSNR}(f, g) = 10 \cdot \log_{10}\left(\frac{\text{MAX}_f^2}{\text{MSE}(f, g)}\right) \quad (2.2)$$

A PSNR előnye talán az MSE-vel szemben a nemlineáris jelleg, ami valamennyire megfelel a látásmechanizmusnak, de megemlítendő, hogy a fenti példán mutatott jelenség alapvetően itt is fennáll, tehát a szubjektív rangsor nagyban különbözhet a PSNR által adott eredménytől.

2.4.3.2. HVS-en alapuló jelzőszámok

Látható, hogy a pusztán jelalakokon és különbségükön alapuló jelzőszámok értékelése távol áll az emberek szubjektív véleményétől, ez meglehetősen korlátozza ezen jelzőszámok alkalmazásának lehetőségeit. A HVS (*Human visual system*), azaz az emberi látórendszer viselkedésének értelmezése tehát a feladat. Olyan jelzőszámokat kell kidolgozni, melyek a lehető legjobban közelítik a HVS tulajdonságait, azaz az emberi látórendszer sajátosságait (2.1.2. pont).

SSIM A *Structural SIMilarity index* [38] vagyis strukturális hasonlósági szám a fény-sűrűség és a kép struktúrájának figyelembe vételével értékeli a kép minőségét. A módszer a 2.3. képlet adja meg, ahol μ az adott kép átlagát, σ a kép varianciáját, σ_{xy} a két kép kovarianciáját jelöli, c_1 és c_2 a kép fizikai reprezentációjából adódó konstansok.

$$\text{SSIM}(f, g) = \frac{(2\mu_f\mu_g + c_1)(2\sigma_{fg} + c_2)}{(\mu_f^2 + \mu_g^2 + c_1)(\sigma_f^2 + \sigma_g^2 + c_2)} \quad (2.3)$$

Az SSIM módszerrel a tesztképen kapott eredményeket a 2.6. ábra szemlélteti. Látható, hogy az előző módszerekhez képest jobban közelíti a szubjektív rangsort. Többféle továbbfejlesztése létezik, ilyen például a MS-SSIM (*Multi-Scale Structural SIMilarity*), mely az SSIM algoritmusát többször, különböző felbontású képváltozatokon futtatja le [41]. A következőekben bemutatott képsúlyozási eljárásokkal együtt is sokszor alkalmazzák [39].

2.4.3.3. Pooling technikák

Az eddig bemutatott módszerek a teljes képet azonos súllyal veszik figyelembe, függetlenül attól, hogy egy adott torzulás a kép mely részén következett be. (Az SSIM már némi képjellemző alapú megkülönböztetést tartalmaz.) Az ember azonban nem egyenlő figyelmet fordít a kép teljes területére, egyes területek az ember számára fontosabbak, míg más területek elhanyagolhatóak - valamint a látás sajátosságainak köszönhetően különböző területeken a hibaérzékenységi küszöb is más lehet. A pooling technikák egy-egy stratégián alapulva megpróbálják kiválasztani és súlyozni a kép egyes területeit úgy, hogy az ember számára fontos, vagy hibaérzékenyebb területek magasabb súllyal szerepeljenek.

2.6. ábra. Az SSIM eredményei a tesztképekre

Minkowski pooling

$$Q = \frac{1}{N} \sum_i^N q_i^p \quad (2.4)$$

A Minkowski pooling a 2.4. képlet alapján számítható ki, ahol q_i az i .pozíción számított lokális torzulás értéke, p pedig a Minkowski kitevő. A kitevő értékének növelésével az erősen torzult helyek nagyobb súllyal szerepelnek a kép értékelésében, mivel kimutatható, hogy az ember az erősen torzult területekre nagyobb figyelmet fordít, így kis területen erős torzulás esetén a képet rosszabb minőségűként észleli [40].

Saliency alapú pooling Saliency kifejezés alatt a képek olyan általában alacsony szintű, kiugró tulajdonságait értjük, melyek megragadják az ember figyelmét, ezáltal a területek fontossá válnak az ember számára. A saliency alapú súlyozás ezen sajátosságos pontokon, területeken alapul, melyek egy súlytérképen nagyobb súlyt kapnak – az ilyen területen bekövetkezett torzulás tehát nagyobb súllyal szerepel az összértékelésben.

$$Q = \frac{\sum_i^N w_i q_i}{\sum_i^N w_i} \quad (2.5)$$

Számítása a 2.5. képleten alapul, ahol q_i az i .pozíción számított lokális torzulás értéke, w_i pedig az adott pozíció, képterület súlya. A súlytérkép előállításához rengeteg képtulajdonság áll rendelkezésre, a lokális változástól kezdve a kontraszton át az eltávolságig [39].

Objektum alapú pooling Az objektum alapú pooling számítási módja megegyezik az előző pontban bemutatott saliency alapú technikával, egyetlen különbség, hogy jelen esetben a súlytérkép előállításához nem a kép alacsony szintű tulajdonságait, hanem a magas szintű feldolgozás eredményeit vesszük figyelembe. A súlytérképet ilyen esetben általában egy képszegmentáló, objektumfelismerő eljárás adja. A képen található bizonyos objektumok, pl. arcok, szövegek ugyanis megragadják az ember tekintetét, torzulásuk esetén a kép hamar élvezhetetlenné, rossz minőség érzetűvé válik, ezáltal szükséges e területek fokozott figyelembe vétele.

Új módszerek Az előzőekben bemutatott képminőség mérési, súlyozási módszerek a képminőség észlelés egy-egy sarkalatos szempontjára koncentrálnak. Az eljárások különböző kombinációival a szubjektív értékeléshez még közelebbi eredmény érhető el, illetve további pooling módszerek találhatók, ilyen például egy a referencia, és torzult kép közötti kölcsönös információn alapuló pooling technika és az MS-SSIM kombinációjaként kialakított IW-SSIM algoritmus [39].

3. Sztereó képekkel végzett vizsgálatok

3.1. Célkitűzés

Napjainkban nagy sebességgel nő az értékesített 3D megjelenítők aránya, s ezen folyamat erősödését jósolják [2], így előtérbe kerülhetnek a sztereó látás során tapasztalt képminőség észlelés kérdései. Korábbi megfigyeléseink során a sztereó képeknél a hagyományos változatoktól eltérő, szokatlan észlelési aspektusokat tapasztaltunk, így érdemes vizsgálatokat folytatni a sztereó képminőség észlelés sajátosságainak feltárására.

A képek kódolása esetén általában korlátozott sáv szélesség áll rendelkezésre. A jobb minőség több adatot, a kevesebb adat jelentősebb képi torzulásokat jelent, így meg kell találni a megfelelő egyensúlyt a képminőség és a bitráta között. Célunk nem a jel lehető legkisebb változásának, hanem az ember által legkevésbé észlelhető torzulásának előállítása. A 3.1. ábrán látható képeket ugyanolyan mértékben, különböző helyeken torzítottam. Látható, hogy ugyanakkora torzulás a kép más-más részein különböző minőségi változást okoz. Konceptciónk szerint a képminőség érzet javításához meg kell ismernünk az emberi látórendszer mechanizmusait, sztereó megjelenítés esetén mutatott sajátosságait, ez alapján következtethetünk az ember számára fontos képjellemzőkre.

A képi minőség javítására két mód áll rendelkezésünkre. Megismerjük az ember számára fontos képterületeket és ezeket próbáljuk jó minőségben kódolni, vagy azonosítjuk azon területeket melyeken az emberi látórendszer ingerküszöbe magas, vagyis kevésbé érzékeny a torzulásokra, ami által sáv szélességet spórolhatunk a kép többi területének. Mindkét módszer a sáv szélesség egyenlőtlen elosztásán alapul és kulcsa a képjellemzők alapján olyan súlyozás megállapítása, mely leginkább alkalmazkodik az emberi látórendszer sajátosságaihoz.

Az ember képminőség érzetét több tényező befolyásolja, ezek közül a legfontosabbnak tekinthetők:

- hova nézünk a képen – melyek azok a képterületek, ahol a látás fixációi, rövid megállásai, azaz a tényleges információ felvétel fókuszai kerülnek
- mennyire vagyunk érzékenyek – az emberi látórendszer ezen a képterületen milyen érzékenységgel rendelkezik (pl. Weber törvény)
- mekkora a torzulás – az adott képterületen mekkora a torzulás mértéke

Fontos kérdés tehát, hogy a két dimeziós képekhez kidolgozott kódolási, illetve objektív képminőség mérési eljárások lényeges változtatás nélkül alkalmazhatóak-e sztereó

3.1. ábra. A két kép ugyanolyan mértékű torzulást tartalmaz, mégsem így érezzük

képekre. Az alkalmazhatóság egyik feltételének tekinthető, hogy az ember számára fókuszba kerülő területeken, azaz a fixációs pontok elhelyezkedésén a képmegjelenítés változása ne változtasson. Kutatásunk során célunk a sztereó megjelenítés sajátosságainak vizsgálata olyan súlyozási módszer kidolgozása szempontjából, mely a jelenleg használtaknál (melyek a sztereó tulajdonságokat és diszparitás információkat nem veszik figyelembe) jobban közelítik az emberi minőség észlelés sajátosságait.

Kutatásunk jelen első fázisában célunk két megjelenítési mód (hagyományos két dimenziós – monó, és binokuláris távolság észlelés alapú – sztereó) szemlélése közötti különbség keresése, és bizonyítása az ember számára fontosságnak azonosított képterületek és képjellemzők szempontjából, a fixációs pontok eloszlásának vizsgálatán keresztül. A feladat megvalósítása vizuális teszt-sorozat segítségével történik, mely során szemkövetővel rögzítjük a résztvevők fixációs pontjait, így képet kaphatunk az ember számára fontosnak ítélt képrészletekről. A teszt során rögzített monó illetve sztereó mintákban statisztikai elemzéssel keresünk különbségeket a fixációs pontok eloszlásában.

Kutatásunk folytatásaként a kimutatott különbség okainak feltárására, illetve az eredmények alkalmazására a sztereó képminőséget jellemző módszerek területén további tesztek megvalósítását tervezzük.

3.2. Irodalmi áttekintés

A képminőségi megállapítások és vizsgálatok tekintetében a pszicho-vizuális tesztek alkalmazása az irodalomban széles körben elfogadottnak, és bizonyító erejűnek tekinthető. A tesztek általában a terület egy-egy kis szegmensének vizsgálatára végzik el. Két alapvető tesztformát különböztethetünk meg, az egyik esetben egy feladat végrehajtását, másik esetben a kép szabad bejárását vizsgálják (feladat nélkül). Feladat lehet

egy kísérletnél például egy 3D-s térben található pont megérintése (sztereó képpár információi alapján) [43], vagy képek minőségének osztályozása, illetve összehasonlítása [27]. Ezeknél a teszteknel a feladat végrehajtásának sikerességét, módját, sebességét vizsgálják, nincs szükség a szem követésére. A szabad bejárásos, feladat nélküli kísérletek esetében azonban szükséges a szem mozgásának követése, a fontos területek megállapításához. Számos kísérletet végeztek ilyen módon is, például generált 3D objektumokon fixációs pontok jellemző helyének megállapítására [16], vagy abnormális színi hatások vizsgálatára [9]. E cikk megállapításai közé tartozik, hogy a színek nem befolyásolják a fixációs pontok helyét, azok abnormális színek, illetve a színek elvétele esetén is közel azonos helyen azonosíthatóak, azonban az objektumok felismerését a színek hiánya lassíthatja. Ez alapján elmondhatjuk, hogy a vizuális érzékelést, a közvetlen szemmozgást nem befolyásolják ezek a momentumok, azonban az agyban kialakult hatásokat, azaz az észleletet lassíthatják vagy befolyásolhatják is, az érzet és az észlelés különválasztására néhány esetben én is támaszkodtam kutatásom során.

A sztereó képtömörítés módszereit vizsgálja szubjektív értékelésen alapuló vizuális teszt segítségével [26]. A kísérletben mindkét szemnek szánt képet JPEG kódolással, különböző mértékben tömörítik szimmetrikusan, illetve asszimmetrikusan is (az egyik kép más minőségű) – a kísérlet a monó és sztereó eredmények között lényeges különbséget nem állapít meg, de megállapítja, hogy az eredmények meglehetősen képtartalom függőnek tekinthetők.

Néhány esetben találhatunk ellentmondást is az irodalmi eredmények között. Az arc felismerésének összehasonlításának vizsgálata során a monó illetve a sztereó észlelések között nem állapított meg különbséget [11]. Egy későbbi vizsgálat alapján azonban az arcfelismerés sebességének és pontosságának növekedését állapították meg sztereó esetben [4], vagyis az irodalmi eredmények, azaz a vizuális tesztek eredményei nem mindig egyértelműek, azok a feladat megfogalmazásától illetve a felhasznált mintáktól (képek) egyaránt szorosan függenek. A téma irodalmának feldolgozása során, a mi célkitűzésünkhöz hasonló jellegű összehasonlító kísérletet nem találtam, azaz tudomásom szerint a fixációs pontok eloszlásának különbségét mások nem vizsgálták.

3.3. Előzmények és korábbi tapasztalatok

3.3.1. Minőségromlás hatása a térérzetre

Pszichológiai kutatások bizonyítják, hogy az agy rendkívüli módon tud alkalmazkodni a vizuális ingerek változásaihoz. Egyes kísérletekben függőlegesen tükröző lencsét adtak a kísérlet résztvevőire (tehát mindent fejjel lefelé láttak), s volt, aki 7. napon már közlekedett, 14. napon síelt [18]. Az agy tehát képes megszokni, illetve korrigálni a szemből felé érkező fals információkat.

Informatikai megközelítés szerint a képek és videók átvitelénél, megjelenítésénél a csatorna kapacitásra is optimalizálni kell, ezáltal adott sávszélességen a lehető legkevesebb adatot próbáljuk átküldeni, ez vezetett a képek tömörítésének kérdéséhez. A képek veszteséges tömörítését azonban úgy kell elvégezni, hogy az eredmény lehetőleg jóval kisebb adathalmazt eredményezzen (ezáltal erőforrásokat tudunk spórolni), azonban a

szemlélőt ez a lehető legkisebb mértékben zavarja. Érdekes vizsgálnunk tehát, hogy az emberi látás mennyire érzékeny a különböző szándékos, tömörítési célú minőségromlásra, illetve az esetleges átvitel közben keletkezett torzulásokra. Jogosan merülhet hát fel a kérdés, hogy 3D-s képek esetén hogyan reagál az agy az egyik, vagy mindkét kép torzulásaira.

3.3.1.1. Elmosás hatása a térérzetre

Saját megfigyeléseim [12] és irodalmi példák [43, 42] is alátámasztják, hogy az emberi látórendszer meglehetősen érzéketlen az egyik kép elmosódására, a hiányzó magas-frekvenciás információkat a másik szem képéből kipótolja. Az egyik szem képének erős elmosódása esetén is tehát a térélmény, illetve a kép minőségének értékelése is egyaránt jó lehet – sőt a 3D-s céltárgy lokalizálási pontossága esetében megfigyelhető egy érdekes jelenség: a két kép egyikének elmosásával javul a vizuális teljesítmény [43]. Ennek egyik lehetséges magyarázata, hogy a sztereopszis esetében az egyik szem „vezető” szerepet tölt be, és éles képeket küld az agynak, míg a másik szem csak a parallaxist (elérést) méri a térhatás-észleléshez (3D látáshoz). A két kép egyikének mérsékelt homályosodása megkönnyítheti az agynak a „vezető” szem kiválasztását.

3.3.1.2. Hibaérzékenység a magas frekvenciás torzulásokra

Mivel a szem a magas frekvenciás jelek hiányát a másik szem képéből pótolja, felmerülhet a kérdés, mi történik, hogyha tömörítés hatásainak következtében (blokkosodás – pl. JPEG tömörítés), vagy átviteli hiba, termikus zaj következtében („salt and pepper” zajhatás) magas-frekvenciás jelek adódnak a sztereó képpár egyik képéhez. Megfigyeléseink alapján [12] a magas-frekvenciás hatások nagyobb mértékben zavarják a szemlélőt, mint az alacsony frekvenciás torzulások, de a térélményt ezek sem nagy mértékben befolyásolják.

3.3.2. Következtetések

Korábban megfigyeltük tehát, hogy a sztereó módon megtekintett képek esetében, a normál képekre érvényes, és bevált megfigyelések nem feltétlenül használhatóak maradéktalanul. Egy speciális, technikai jellegű, de szemléletes példa lehet, hogy anaglif képek kódolására a JPEG tömörítés meglehetősen alkalmatlan. A JPEG által alkalmazott színtér-transzformáció miatt ugyanis az RGB színcsatornák két külön képre leválogatott információit „összekeverik”, ezáltal az elkészült sztereó képen erős szellemképek jelennek meg, vagyis a két kép szétválasztása nem biztosított.

A sztereó képek hasonló sajátosságai miatt a monó képek esetében használatos képminőséget jellemző HVS alapú jelzőszámok sem biztos, hogy módosítás nélkül átvihetőek sztereó esetre.

4. Vizuális tesztek

A sztereó képek észlelési sajátosságainak vizsgálatához első lépésként a következő kérdés megválaszolására van szükség: találhatunk-e különbséget a monó, illetve sztereó módon megtekintett képek „nézési módja”, észlelési folyamata között, azaz mást, vagy másképp nézünk-e egy három-dimenziós, sztereó képen, annak monó változatához képest. A kérdés megválaszolása vizuális tesztek segítségével lehetséges, melyek során a résztvevők szemmozgását nyomon követve jellemezhetjük a képek megtekintésének folyamatát, ezzel objektív képet kapva a fókuszba kerülő képterületekről, azaz a fixációs pontokról.

Munkánk során két tesztet állítottunk össze és végeztünk el, melyek során a résztvevők természetes, illetve mesterségesen generált képeket tekintettek meg feladat nélkül, miközben szemmozgásukat követve a képek bejárását (fixációs pontok helyét) rögzítettük.

4.1. Vizuális tesztek előkészítése

A teszt lebonyolításához egy Leonar3Do sztereó megjelenítő eszköz, illetve egy pupilla felismerést és követést támogató szemüveg és szoftver állt rendelkezésre, melyeket a későbbiekben részletesen bemutatok (4.2. pont). A teszt összeállítása során az ITU vizuális tesztekre vonatkozó ajánlásából [24], illetve irodalmi példákból indultunk ki [26, 11, 4]. A teszt összeállítása során meg kellett határozni a képi adatbázis összetételét, a megjelenítés módját és idejét, a monó sztereó váltások gyakoriságát, az optimális megtekintési távolságot. A vizuális teszt összeállításához több kísérletet és próba mérést végeztünk [13]. A rendelkezésre álló pupilla követő alkalmazásához emellett gondoskodni kellett a fej megfelelő "rögzítéséről", megtámasztásáról is.

Az első kísérleteket áll-támasszal végeztük, 110 db természetes képpel, a teszt teljes ideje (kb. 30 perc) így az ITU ajánlásának felső határára esett. Megállapítható volt, hogy ilyen hosszúságú teszt során nem megfelelően biztosítható a fej mozdulatlansága, így a képsorozatot rövidebb részekre osztottuk, valamint a képi adatbázis méretét is jelentősen csökkentettük (40 db kép) – a második tesztben még kevesebb képet (22 db) alkalmaztunk. A fej megtámasztásra is új, a fejet hátulról támasztó eszközt készítettünk, mellyel az esetleges elmozdulás mértéke csökkenthető volt, illetve biztosítható maradt az operátornak szükség esetén adható reakció lehetősége is.

Az optimális megjelenítő távolság (megtekintési távolság) kiválasztása is nehéz feladatnak bizonyult. A megtekintési távolság növelésével ugyanis a mélységérzet is változik, ugyanakkor a szemmozgás is jelentősen csökken, ami a pupilla követés pontossá-

gának csökkenésével járhat (ugyan akkora képterületet a szem jóval kisebb ugrásokkal jár be). A megtekintési távolság csökkentése esetén azonban megnő a bemozdulás, a fej elmozdításának valószínűsége, mivel a perifériás területek bejárásához a túl nagy szemmozgás helyett az ember ösztönösen a fej elfordításával reagál – a fej elmozdulása esetén (kalibrált helyzetből való kimozdulás) a szemüveg helyzete megváltozik, így a pupilla helyzetét nem lehet pontosan megfeleltetni a képernyő egy területének. Az optimális megtekintési távolságot végül az irodalmi példáknál némileg nagyobb, 1.5 m-nek állapítottuk meg, az egyes képek vetítési ideje 15 sec lett.

A második teszt előkészítése, képanyagának kiválasztása az első teszt eredményei alapján történt – a kísérlet technikai lemenetén, beállításain lényegesen nem változtattunk. Mivel az első teszt során alkalmazott természetes képeknél a mélységtérképek megfelelő minőségű előállítása nem volt lehetséges, így a második kísérlethez ismert mélységtérképű laboratóriumi természetes képeket, illetve mesterségesen generált grafikákat használtunk fel.

4.2. Felhasznált eszközök

A vizuális tesztek előkészítéséhez és végrehajtásához az alábbi eszközök álltak rendelkezésre:

- Leonar3Do [17] hardver, szoftvercsomag: Aktív folyadékkristályos, sztereó megjelenítést segítő eszköz, mely biztosítja az LCD szűrős szemüveg folyamatos szinkronizációját a monitorral, ezáltal sztereó módban a jobb és bal szem különböző képeket láthat.
- Samsung SyncMasters 2233 monitor: 120 Hz képfrissítési frekvenciájú monitor sztereó alkalmazásokhoz. A magas képfrissítési frekvencia biztosítja, hogy külön-külön a jobb és bal szem is villogásmentesnek érzékelt képet láthasson.
- ArringtonResearch ViewPoint GigE-60 szemkövető: hardver és szoftver, a szem mozgását kamerával figyeli, kalibráció után a megtekintett monitor pozícióról szolgáltat koordináta információkat. A szoftverrel az adatokon elő-feldolgozás (pl. az adatok elő-szűrése, közeli pontok összevonása) végezhető.

4.2.1. Sztereó megjelenítés

A kísérletekhez az aktív folyadékkristályos szemüveges sztereó megjelenítési technikát választottuk, mely szín-torzítás nélkül képes sztereó megjelenítésre (eltekintve a kicsit sötétebb képtől). A kísérletekhez egy sztereó megjelenítő alkalmazást készítettem, mely alkalmas egy előre meghatározott képszekvencia diavetítésként való lejátszására, akár monó akár sztereó módban. A program C++ nyelven Visual Studio 2010 környezetben készült a következőkben bemutatott programkomponensek felhasználásával.

4.2.1.1. Leonar3Do

A Leonar3do a sztereó képmegjelenítő rendszerben alapvető hardverelemként vesz részt, a számítógép a szemüveg és a monitor szinkronizációját biztosítja, szolgáltatja a szemüveg elhelyezkedésének adatait, valamint biztosítja a sztereó és a monó megjelenítési formák közötti váltás lehetőségét. A Leonar3Do hardverrel a csomaghoz mellékelt LeoAPI (dll fájl) függvényeinek segítségével lehet kommunikálni. Az esetleges teszt közbeni monó-sztereó váltások miatt a szemüveget mindkét megjelenítési mód esetén viselték a résztvevők, monó esetben kikapcsolt (mindkét szem számára folyamatosan áteresztő) állapotban.

4.2.1.2. OpenGL

Az (*Open Graphics Library*) a Silicon Graphics által kidolgozott szabvány, mely széles körben elterjedt a grafikai, a virtuális valóság alkalmazások készítésében, számítógéppel segített gépészeti-, mérnöki- tervezési eljárásokban. Használják emellett videójátékok, szimulátorok esetében is, számos platformon. Lényegében egy API, amellyel egyszerű felületen lehet grafikus kártyát vezérelni, háromdimenziós objektumokat kirajzolni, mozgatni. Alacsony szintű API, vagyis használata magas programozói ismereteket igényel. Alapvető lehetőségei: háromdimenziós objektumok létrehozása, ezek eltolása, elforgatása, színezése, textúrázása, fények kezelése [21].

A sztereó képmegjelenítő rendszerben alkalmazása célszerű, mivel a LeoAPI OpenGL objektumok kirajzolására, megjelenítésére képes a Leo hardver segítségével.

4.2.1.3. OpenCV

Az (*Open Source Computer Vision Library*) egy az Intel által fejlesztett képfeldolgozást, megjelenítést támogató függvény csomag. A képfeldolgozási műveletek széles körére előre implementált, processzor optimalizált függvényeket tartalmaz (pl.: elmosás, egyenes illesztés, arcfelismerés...). Az OpenCV függvényei között vannak a sztereó képkalkotással foglalkozó függvények, ezeknek nagy része azonban felhasználja a sztereó képpár felvételekor rögzített kamera kalibrációs adatokat. Mivel a tesztképek esetén nem rendelkezünk kalibrációs adatokkal, ezért ezen függvényeket nem alkalmaztuk. A képmanipulációs műveletekhez, a képek betöltéséhez, illetve mentéséhez az OpenCV előre implementált függvényeit használtam, ezáltal az általam készített sztereó képmegjelenítő rendszer a betöltött képeket az OpenCV által használt *IplImage* formátumban tárolja.

A sztereó diavetítést végző program OpenGL alapon lett megvalósítva OpenCV segítségével C++ nyelven, a sztereó megjelenítést a LeoAPI végzi. A program az előre definiált .txt kiterjesztésű szövegfájlban meghatározott képeket szekvenciális sorrendben jeleníti meg. A képekhez a fent említett fájlban egyedileg definiálható a megjelenítési idő, és a beolvasás illetve a megjelenítés módja.

A program használatakor az adott képernyő felbontását meg kell adni, esetünkben ezek a felhasznált Samsung monitor legnagyobb felbontása (1680 × 1050 pixel). A képek a képernyőfelbontás helyes beállítása után eredeti méretben (a kép egy pixele a monitoron egy pixelként) jelennek meg a képernyő bal felső sarkához illesztve.

A program sztereó képpárok beolvasására képes, azonban minden képhez megadható olyan paraméter mely szerint a képnek nincsen másik szemnek szánt párja, ebben az esetben az adott kép megjelenítéséhez csak egy kép-fájl beolvasása történik meg. A megjelenítési mód kiválasztása azonban független az egy képhez beolvasott fájlok számától – teljes beolvasott képpár (jobb és bal szemnek szánt kép fájl) esetén monó megjelenítésnél a jobb szemnek szánt képet láthatjuk, egy beolvasott kép-fájl esetén sztereó megjelenítésnél mindkét szem számára azonos kép jelenik meg.

4.2.2. Pupilla-követés

4.1. ábra. A teszteknel használt összeerősített szemüvegek

A szemkövetést (pupilla-követést) a ViewPoint GigE-60 szemkövető eszköz segítségével végezzük. Az eszköz egy szemüveg, mely egy kis kamerával a szem képét figyeli (a szemet nem látható infra tartományban megvilágítja a jobb felvétel érdekében), és a képet rögzíti. Kísérleteink során a résztvevők a sztereó megjelenítéshez már viseltek egy szemüveget, így a szemkövető szemüvegét arra erősítve használtuk. Az összeillesztett szemüvegeket a 4.1.ábra szemlélteti. A szemkövető szoftvere a szemüveg kamerája által rögzített kép (a képen pupilla és mozgásának detekciója), és előzetes kalibráció alapján meg tudja állapítani, hogy viselője hova nézett az adott pillanatban. A hardver-szoftver csomag kimenete a szemmozgásra jellemző fixációk és szakkádok sorozata egy fájlban rögzítve.

4.3. A teszt lefolyása

A teszt során a résztvevőknek a megjelenítőtől kb. 1,5 m távolságra fejüket egy speciálisan erre a célra készített fejtámaszon megtámasztva kellett ülni. A résztvevők sztereó látásának ellenőrzése (randompont sztereogramok [15]), valamint a pupilla követő szemüveg kalibrációja után (felvillanó pontokra történő fókuszálási feladat) egy előzetesen meghatározott képszekvencia képeit kellett megtekinteni. Erre azért volt szükség, hogy azokat a személyeket kiszűrjük a kísérletekből, akiknek az átlagostól jelentősen

eltérő ("gyenge") a sztereó látása. Első lépésként a feladat, hogy a képek között a képernyő közepén elhelyezkedő kb $1\text{cm} \times 1\text{cm}$ -es szürke négyzetre kellett tekinteni, melyet kalibrációs ellenőrző mintaként használtunk.

Egy résztvevőnek az első tesztben 4, a második tesztben 2 képszekvenciát vetítettünk egymás után. Minden képszekvencia vetítését külön kalibrációs folyamat előzi meg. A képszekvenciák megjelenítési típus szerint homogének, azaz vagy tisztán monó, vagy tisztán sztereó módon megjelenített képeket tartalmaznak, képszekvencián belül monó-sztereó váltás nincs, mivel a sztereó képek megtekintéséhez megfelelő adaptáció szükséges. A teszt során operátor működött közre, aki az eredményeket valós időben nyomon követte, ezáltal súlyos bemozdulás, vagy más hiba esetén a tesztet félbeszakíthatta, a képsorozatot újraindíthatta.

A teszt résztvevői minden képet pontosan egyszer tekintettek meg, vagy monó vagy sztereó módon, azaz ugyanazt a képet mindkét megjelenítési módon egy résztvevő sem látta, de minden résztvevő látott mind monó mind sztereó módon megjelenített képszekvenciát.

4.4. Rögzített adatok

A tesztek során a 4.2. pontban bemutatott szemkövető eszköz szoftverével rögzítettük a résztvevők szemmozgását (fixációs pontok, szakkádok) és a képernyőképet 4 képkocka/másodperc mintavételezési sűrűséggel. A szemkövető rendszer által küldött nyers adatokat az eszköz saját szoftverével előfeldolgoztuk, mely során a következő adathalmaz állt elő: a képszekvenciák megtekintését fixációk és szakkádok váltott sorozataként jellemezzük. Minden egyes rekordhoz rögzítjük annak kezdő időpontját, időbeli hosszát és térbeli koordinátáit (szakkádoknál kezdő és végpontra is), melyeket a rendszer 0 és 1 közötti értéként normál két tizedes jegy pontossággal. Meghatározható tehát, hogy mérésünk elvi (kizárólag a kerekítésből adódó) felbontása a 4.1. képlet segítségével adható meg, ahol W a képernyő szélességét, N az ábrázolható számok mennyiségét jelöli.

$$\text{Elvi felbontás} = \frac{W}{N} = \frac{1680}{100} = 16.8\text{pixel} \quad (4.1)$$

Mivel a mérések során a résztvevők bemozdulásából is adódnak hibák (melyeket az adatfeldolgozás során korrigáltunk), így a korrigált adatok felbontása kb. 30-50 pixel közöttire becsülhető, mely értéket az ellenőrzéseink is alátámasztanak.

A rögzített nyers adatok feldolgozása után a képi információ és a rögzített adatok összevetésével egy olyan adatbázis nyerhető, mely minden egyes résztvevő minden egyes fixációs pontjáról tartalmazza annak időbeli és térbeli paramétereit, valamint az adott kép (amelyhez a fixációs pont tartozik) adott környezetének képi tulajdonságait (pl. színtelítettség, lokális kontraszt, éltávolság, diszparitás - második teszt esetén). A feldolgozó szoftverben a rekordok további képi jellemző paraméterekkel szükség esetén bővíthetők.

A két teszt során összesen 47279 rekordot, ezen belül 23627 fixációs pontot rögzítettünk.

4.5. Első vizuális teszt

4.5.1. Képi adatbázis

A tesztek elvégzéséhez változatos témájú természetes sztereó képpárokat gyűjtöttünk internetes forrásokból [29, 30, 31, 32, 33]. A természetes fotók és a változatos témák célja a statisztikai mintákban a tartalomfüggés hatásának csökkentése. A képek felbontása nagyobb volt a képmegjelenítő felbontásánál, így a képeket a képmegjelenítő által megjeleníthető maximális felbontásúra (1680×1050) átméreteztük. A kép-arányokat megtartottuk, az arány eltérésekből adódó üres felületeket fekete színűnek választottuk, így a 4.2.1. pontban bemutatott programmal a képek teljes képernyőn jelennek meg. A kísérletek során felhasznált összes kép eredetileg sztereó képpár, illetve annak jobb szem számára készült fele – monó megjelenítés használata esetén a jobb szem számára szánt képet jelenítjük meg.

A képeket tartalom alapján alapvetően két csoportba sorolhatjuk. Az egyik csoport egy előtértémát – jellemzően egy alakkal – illetve egy viszonylag semleges monoton háttérrel tartalmaz. A második csoportba olyan képek, kép-párok tartoznak, melyek elő és háttérre egyaránt mozgalmas, vagy a képen lineáris távolság hatás figyelhető meg, azaz a kép nem különíthető egyértelműen elő és háttérre, hanem az objektumok nézőtől való távolodása folytonos (4.2. ábra).

4.2. ábra. Példák az első teszt képeiből

A teszt során 40 képet használtunk fel, melyekből nyolc képszekvencia épült fel. A képszekvenciák közül egy résztvevő előre meghatározott négyet látott, melyeket egyenként kalibrációs folyamat előzött meg (egy képszekvencia 10 képet tartalmaz). A képeket tartalom szerint csoportosítottuk – ezáltal az első két képcsoport olyan képekből épül fel, melyek közel homogén háttér előtt egy objektumot tartalmaznak, míg a második két szekvencia képeinek háttérre is mozgalmasabb, több objektumot tartalmaznak. A kísérlet résztvevőit két csoportba osztottuk („A” és „B”) aszerint, hogy mely képsorozatokot tekintették meg monó illetve melyeket sztereó megjelenítési móddal. Egy résztvevő tehát mind a 40 képet végignézte úgy, hogy egy képet csak egyszer látott vagy monó vagy sztereó módon megjelenítve. A két résztvevő-csoport adatait összevetve tehát minden képről rendelkezünk monó, illetve sztereó adatokkal egyaránt.

4.5.2. Résztvevők

A tesztet kilenc 20 és 35 év közötti egészséges, vagy korrigált látású résztvevővel végeztük el, sztereó látásukat a teszt kezdő fázisában megvizsgáltuk és megfelelőnek találtuk. A kilenc résztvevő közül 5 az „A” jelű képszekvenciákat, 4 a „B” jelű képszekvenciákat láthatta, a résztvevők között 3 nő volt.

4.5.3. Problémák, javítási lehetőségek

Az első teszt során a teszt teljes hossza, a négy képszekvenciával és a hozzá tartozó kalibrációs műveletekkel együtt továbbra is 20-25 perc körül mozgott, mely meglehetősen megerőltető volt a résztvevők számára. A további teszteknel a képek számának csökkentését határoztuk el. Az adatok feldolgozása során kiderült, hogy bár a természetes képeket kellemes sztereó megjelenítővel nézni, azok nem okoznak a szemnek nagy fáradtságot, azonban a nagy felbontású természetes fotókhoz az adatelemzéshez szükséges mélységtérképek, diszparitás térképek előállítása meglehetősen nehézkes - pontos diszparitás térképet a képekhez nem tudtunk előállítani. A további teszteknel így ismert mélységtérképű képek használata szükséges. Ez volt a legfőbb oka, hogy egy második teszt sorozatot állítottunk össze, ahol ismertek a diszparitás térképek.

4.6. Második vizuális teszt

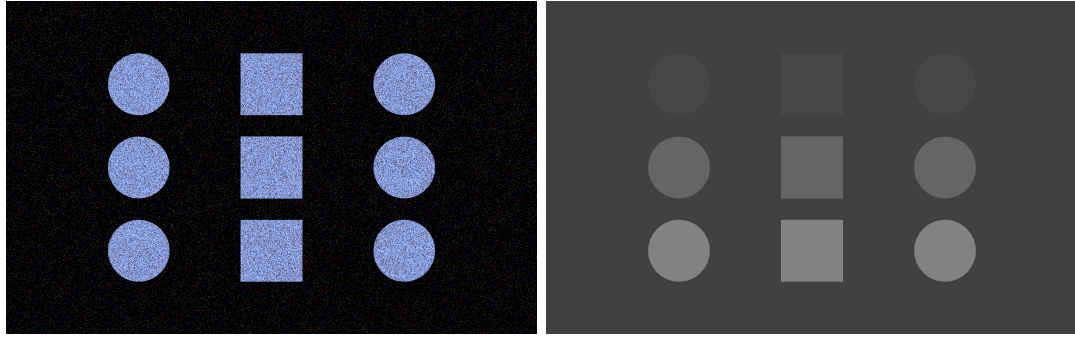
4.6.1. Képi adatbázis

A második teszt nel használt képi adatbázis képei két nagy csoportra oszthatóak. Az első csoportba természetes laboratóriumi fényképek (6 db) sorolhatóak, melyek mélységtérképe ismert (a mélységtérkép nem a két képből utólagosan lett számítva, hanem a felvételkor speciális eljárással határozták meg – ezeket a képeket a mélységtérkép számító algoritmusok tesztelésére használják). A képekhez a ground-truth mélységtérképeket használjuk fel. A második csoportba mesterségesen generált képek kerültek (20 db), melyeken geometriai objektumok, betűk és számok jelennek meg. A mesterséges képek oly módon lettek megszerkesztve, hogy azokon monó megjelenítés esetén semmilyen mélység információ nem jelenik meg (nincs takarás, perspektíva vagy egyéb hatás) – vagyis a mélység érzet sztereó megjelenítés esetén többlet információként jelenik meg.

A második teszt nel felhasznált képek csoportosítása:

- mesterséges képek
 - betűket tartalmazó képek (4 db)
 - számokat tartalmazó képek (4 db)
 - geometriai alakzatokat tartalmazó képek (8 db)
 - randompont sztereogrammok (4 db)
- természetes képek (6 db)

A mesterségesen generált képek nem tartalmaznak teljesen homogén színű felületet, a két kép agyban történő összeecsúsztatásának (regisztrációjának) megkönnyítésére, illetve a szellemkép hatások csökkentésére. A geometriai objektumokat tartalmazó képek, illetve a számokat és betűket megjelenítő képek felének esetében a képenként megjelenített 9 db objektumot rendezett rácsmintában helyeztük el (4.3. ábra), a többi kép esetében az objektumok rendezetlenül helyezkednek el a képtérben.

4.3. ábra. Példa a második teszt mesterségesen generált képeiből (jobb szem képe, mélységképpel)

A tesztben szereplő randompont sztereogrammok sztereó módon megjelenítve egy-egy geometriai objektumot tartalmaznak a kép közepén. Mivel a randompont sztereogrammon monó megjelenítés esetén felismerhető formát nem találhatunk monó képmegjelenítés esetén e képek objektumon kívüli része fekete homogén színezést kapott.

A második teszt során tehát 26 db képből álló képi adatbázis állt rendelkezésre. Mivel a mesterséges képek meglehetősen hasonlítanak egymásra, a témák változatossága nem kellő mértékben biztosítható, így a képeket a résztvevők mindig azonos sorrendben tekintették meg, hogy az esetlegesen emlékezet miatt keletkezett torzulások azonosak legyenek. A képeket két képszekvenciába rendeztük, melyeket a résztvevő vagy monó vagy sztereó módon tekintett meg. A második teszt képei közül a teszt egy résztvevője, az első teszthez hasonlóan, minden képet pontosan egyszer tekintett meg, a képek felét monó, másik felét sztereó módon megjelenítve.

4.6.2. Résztvevők

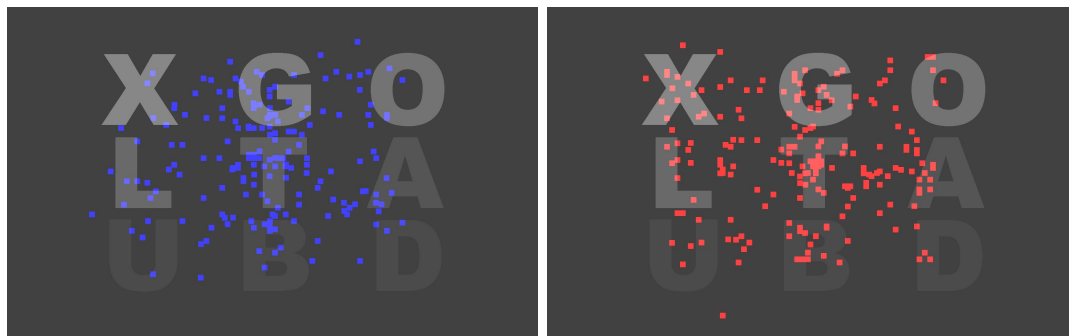
A második teszt során a résztvevőket, az első teszthez hasonlóan, két csoportba sorolhatjuk, attól függően hogy a képsorozat első („A” csoport) vagy második („B” csoport) felét látták sztereó megjelenítési módban. A tesztet összesen 6 jól látó, megfelelő sztereó látású résztvevő végezte el, akik közül 3-an az „A” és 3-an a „B” csoportba tartoznak. A résztvevők között 2 nő volt. A tesztet („B” csoport) egy gyengébb sztereó látású résztvevővel is lefolytattuk.

5. Adatelemzés, eredmények

A két vizuális teszt eredményeként rögzített adatok előzetes feldolgozása során összesen 47279 rekordos adatbázist építhettünk fel. Az előfeldolgozás során a kalibráció ellenőrző képeken mért elmozdulással korrigáltuk a rögzített fixációs pontok és szakkádok térbeli koordinátáit. Néhány rekordot pl. a képterületen kívül eső térbeli koordináták, vagy túl nagy korrekció szükségessége miatt (fej nagymértékű elmozdulása) érvénytelennek minősítettünk. Az előfeldolgozott adatbázis különböző típusú rekordFjainak számát az 5.1. táblázat mutatja be.

5.1. táblázat. A tesztek eredményeiből felépült adatbázis rekordjainak száma

		fixációs pont		szakkád		összes rekord	
		összes	érvényes	összes	érvényes	összes	érvényes
első teszt	monó	8059	7697	8060	5728	16119	13425
	sztereó	7982	7700	8000	5230	15982	12930
	összesen	16041	15397	16060	10958	32101	26355
második teszt	monó	3860	3710	3863	2527	7723	6237
	sztereó	3726	3675	3729	2300	7455	5975
	összesen	7586	7385	7592	4827	15178	12212
mindösszesen		23627	22782	23652	15785	47279	38567

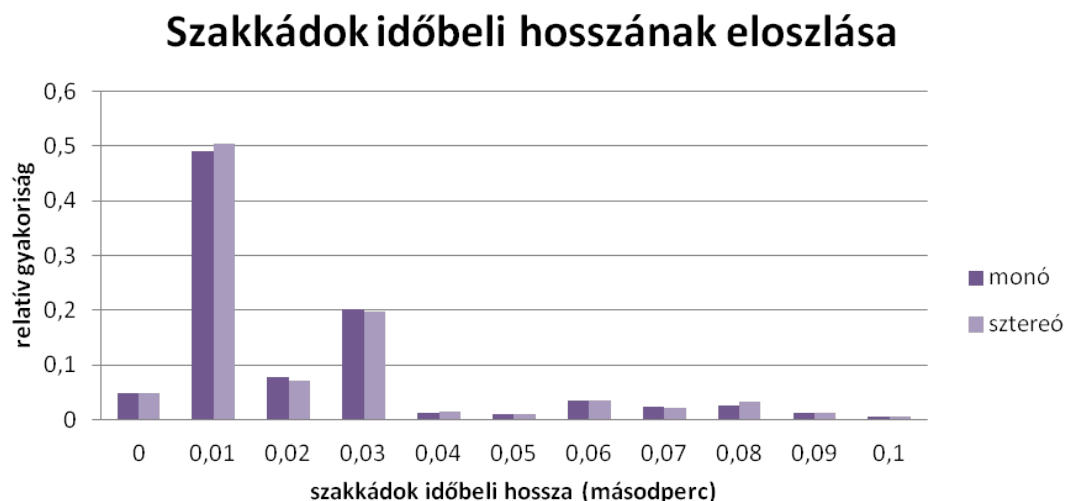
5.1. ábra. A második teszt egy mesterséges képének monó (balra) illetve sztereó fixációs pontjai

Az adatok előfeldolgozása során a rekordok térbeli koordinátáinak korrekciója, illetve helyességének (érvényességének ellenőrzése mellett) az egyes rekordhoz különböző

statisztikai adatokat, illetve a térbeli koordináták alapján térbeli jellemzőket társítottunk. Az adatfeldolgozás első szintje után létrejövő adathalmaz rekordjai tehát egy résztvevő egy adott megjelenítési módban rögzített egy adott képhez rendelik a fixációkat illetve a szakkádokat, megadva azok térbeli és időbeli elhelyezkedését, illetve az éppen megtekintett képterület egyes jellemzőit (pl. színtelítettség, lokális kontraszt, mélységi határvonaltól, élektől való távolság). Az adatbázis adatszerkezete tehát lehetővé teszi, hogy a rekordokat résztvevő, kép, megjelenítési mód, idő szerint leválogassuk illetve szűrjük, vagy statisztikai elemzésnek vessük alá.

5.1. Szakkádok időbeli hosszának vizsgálata

A szakkádok a szem két fixáció közötti gyors mozgásai, melyek során az egyes újabb megtekinteni kívánt területek fókuszba, a látómező közepére kerülnek. A szakkádok során információ felvétel nem történik, így kutatásunk során a szakkádok komolyabb tanulmányozásával nem foglalkoztunk, az adatminták közül a fixációs pontokra koncentráltunk. Egy kérdés azonban mindenképp felmerülhet a szakkádokkal kapcsolatban. Az agy sztereoszkópikus képmegjelenítés esetén a monó megjelenítési módhoz képest nehezebben állítja elő az észlelt képet (a két kép összeecsúsztatása, regisztrációja szükséges) – kérdéses lehet, hogy a többlet információ feldolgozásának szükségessége hatással van-e a szakkádok időtartamára.

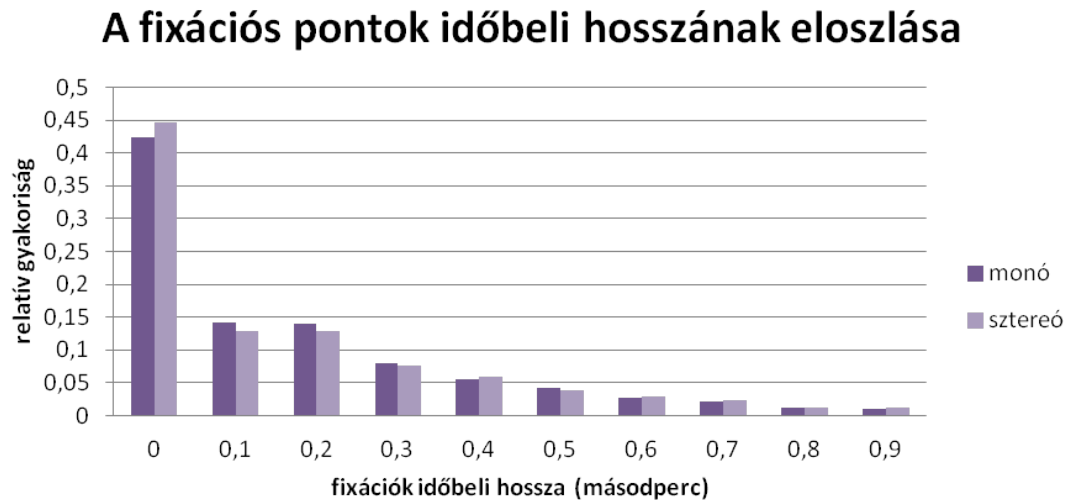

5.2. ábra. A szakkádok időbeli hosszának eloszlása a rövid időtartományokon

Kísérleteink tapasztalatai azt mutatják (5.2. ábra), hogy a képmegjelenítési mód változása nincs jelentős hatással a szakkádok időbeli hosszára. A grafikonról leolvasható, hogy a szakkádok hosszának módusza 0.01-0.02 másodperc közötti tartományra esik, mely közelítőleg megegyezik az irodalmi példákban leírtakkal [9].

5.2. Fixációs pontok időbeli hosszának vizsgálata

Hasonló módon vizsgálhatjuk a fixációk időbeli eloszlásának esetleges változását is. A fixációk a szem megnyugvásaival egyes képterületeken, általában a szakkádoknál nagyságrenddel hosszabb ideig tartanak. Tesztjeink során rögzített fixációk időbeli hosszának eloszlását az 5.3. ábra szemlélteti.

5.3. ábra. A fixációk időbeli hosszának eloszlása a rövid időtartományokon

Az ábráról is leolvasható, hogy a képmegjelenítési mód változása a fixációk időbeli hosszát sem változtatja. Azaz a sztereó képek nehezebb feldolgozása a szem alapvető mozgásaira nincs közvetlen hatással.

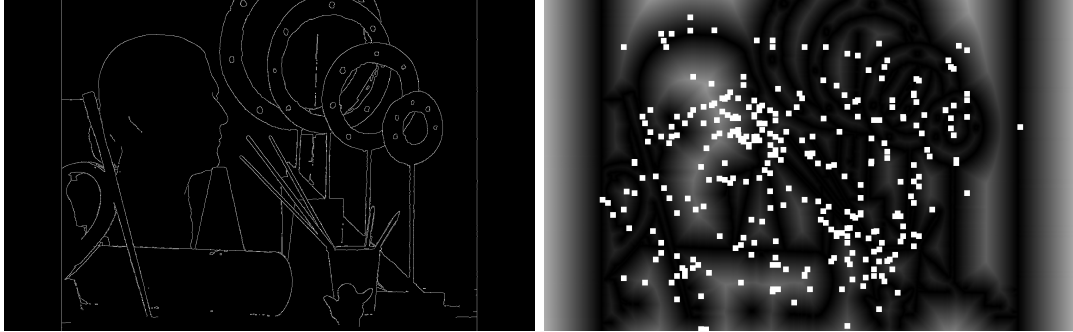
5.3. Mélységi határvonal távolság vizsgálat

A fixációs pontok alapvető időbeli tulajdonságainak vizsgálata után a fixációkhoz tartozó képi jellemzők vizsgálata szükséges. Hipotézis: a fixációs pontok mélység észlelés (sztereó képmegjelenítés) esetében távolabb esnek a mélységi határvonalaktól, mint monó megjelenítés esetén.

A hipotézis vizsgálatához szükséges a tesztképekhez tartozó mélységtérképek ismerete. Az első teszt során nem álltak rendelkezésre diszparitás információk, így a vizsgálatot a képen való erős élek távolságával folytattuk le (a markáns élek általában jól korrelálnak a mélységi határvonalakhoz). A vizsgálatok során a fixációs pontok élektől való távolságának eloszlásában lényeges különbséget nem találtunk a monó és sztereó adatok között [7].

A második teszt képeinél rendelkezésre álltak diszparitás (mélységi) információk, így a továbbiakban a második teszt eredményeire szorítkozunk. A mélységtérképeken Canny él detektáló operátor használatával kerestük meg a markáns mélységi határvonalakat. Ezután egy úgynevezett távolság transzformáció, *distance transzformáció* segítségével

a kép adott pontjaihoz meg tudtuk határozni a legközelebbi mélységi határvonaltól számított távolságot. Mivel a fixációs pontok helyzete a tesztek során kb. 30 pixeles pontatlansággal határozható meg, így a fixációs pontok helyzetét 30×30 -as négyzetben valószínűsítjük, az ezen belül található képjellemző értékeket átlagoljuk (5.4. ábra).

5.4. ábra. Egy tesztkép mélységi határvonalai és a distance transzformáció eredménye, a fixációs pontok helyének jelölésével.

A mélységi határvonalaktól való eltérés vizsgálatánál tendenciális különbséget találunk a teszt első felét sztereóban, illetve monóban megtekintő résztvevő csoport között. A különbség okainak feltárása jelenleg is folyamatban van, ezt okozhatták pl. a teszt szegényes témavilágú képei, vagy a teszt végére kialakuló fáradtság, de akár a sztereó megjelenítés okozta mélységérzet megjelenése, illetve „elvesztése” is. Az okok pontosabb vizsgálatához kísérlet megismétlését tervezzük, azonos képekkel és résztvevőkkel, a csoportkialakítások megfordítása mellett.

5.4. Bejárt képterület vizsgálat

A fixációs pontok eloszlásának vizsgálatánál fontos szempont lehet a bejárt képterület vizsgálata. Hipotézisünk szerint sztereó megjelenítés esetén a fixációs pontok klaszterezettebben, kisebb csoportokba rendeződve helyezkednek el egy képen, ezáltal a bejárt képterület csökkenhet. A hipotézisnek előzetes adataink alapján (első teszt) mind résztvevőnként, mind képenként lehet létjogosultsága – résztvevőnkénti feldolgozáson egy résztvevő adott képre vonatkozó fixációs pontjainak elhelyezkedését (vagyis a fizikailag a szem által bejárt képterületeket), képenkénti feldolgozáson az egy képre vonatkozó összes fixációs pontot értve.

A bejárt képterületeken a fixációs pontok körüli meghatározott sugarú területeket értjük (75 - 150 pixel sugarú környezeteket alkalmaztunk), a képhez tartozó fixációs pontok területeinek összesítése után képet kaphatunk a kép bejárásának mértékéről. Egy tesztképet, és annak egy résztvevő általi bejárását szemlélteti az 5.5. ábra. A vizsgálatnak a dolgozat benyújtásának idejéig számszerűen kifejezhető eredménye nincs, a sztereó adatok e tulajdonsága a képtartalom függvényében további elemzésre szorul.

5.5. ábra. A második teszt egy képe, és annak egy résztvevő általi bejárása

5.5. Diszparitás szinteken töltött idő eloszlásának vizsgálata

A fixációs pontok eloszlását vizsgáltuk mélységi szintektől való függés szempontjából is. A vizsgálatokat a mélységi információ szükségessége miatt az előzőekhez hasonlóan csak a második teszt képein tudtuk elvégezni. Természetesen monó megjelenítés esetén a mélységi szinteket a résztvevők a teszt során nem láthatták (a tesztképek nagy részén sehogyan sem érzékelhették), így hatása önmagában nem lehetett befolyással a monó fixációs pontokra. Kérdés, sztereó megjelenítéskor a mélységi észlelés többlet információi befolyásolják-e az egyes mélységi szinteken töltött fixációs időt.

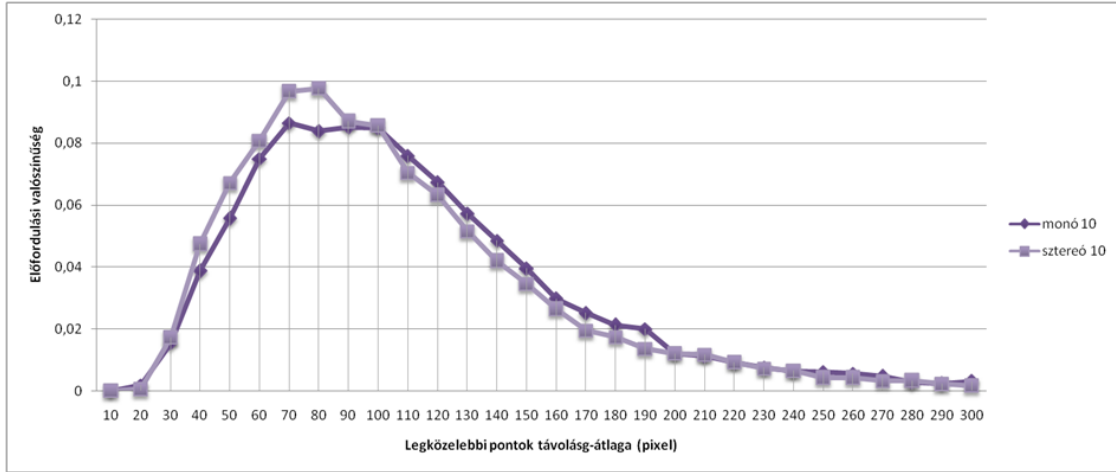
Érdekes kérdés lehet, hogy a diszparitás szintek közötti váltások (mélység ugrások) száma, hogyan változik a képmegjelenítési forma változásával. A diszparitás szinten töltött idők, illetve a diszparitás ugrások eredményei meglehetősen változatos eredményeket mutatnak. A továbbiakban az eredmények pontosabb elemzése után a változatos képek helyett szeparált csoportokat érdemes kialakítani (pl. diszparitás szintek szerint), és egy csoportból több képpel új kísérletet összeállítani, az esetlegesen a képtartalomtól (pl. diszparitás szintektől) függő tulajdonságok megállapítására.

5.6. Egymáshoz legközelebbi fixációs pontok távolsága

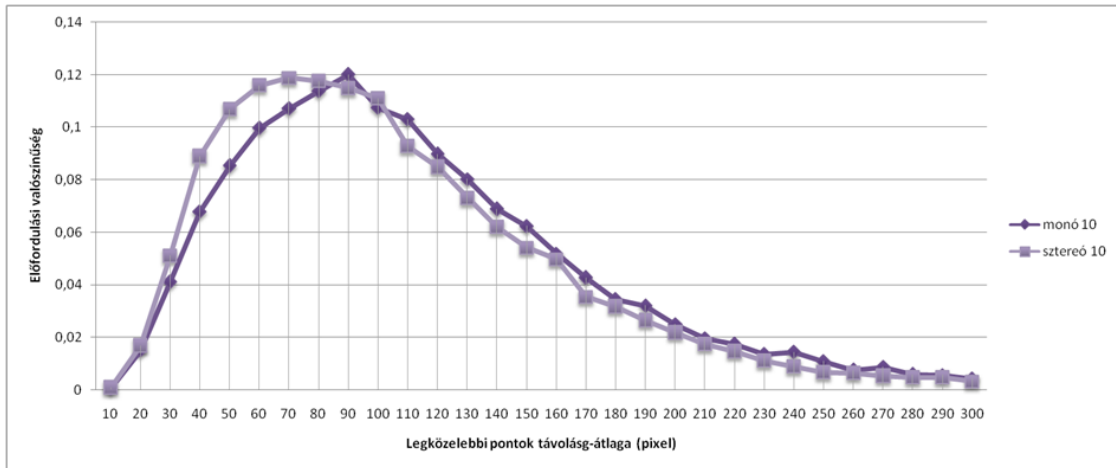
A fentiekben említett képjellemzőkön alapuló vizsgálatok bár mindenképpen a kutatás folytatásának további irányát jelentik, általában erősen képtartalom-függő eredményeket generáltak. Célszerű tehát a lehető legegyszerűbb adatszerkezetből a fixációs pont térbeli koordinátáiból kiindulni. Hipotézisünket, miszerint a fixációs pontok sztereó megjelenítés esetén klaszterezettebben helyezkednek el, egyrészt a következőképpen egyszerűsíthetjük – sztereó képmegjelenítés esetén a legközelebbi néhány fixációs pont távolsága kisebb, mint monó megjelenítés esetében.

A vizsgálatnál a fixációs pontokat $f(x, y)$ vektorként definiáljuk, ahol x, y a vektor koordinátái a képtérben. Ebben az esetben az $f_j(x_j, y_j)$ j. fixációs pontra a vizsgálatnál alkalmazott módszert az 5.1. képlet írja le, ahol F az adott képre vonatkozó fixációs pontok halmaza.

$$D(f_j) = \min_I \frac{\sum_{i \in I} \sqrt{(x_i - x_j)^2 + (y_i - y_j)^2}}{|I|}; I \subset F; |I| = 0.1|F|; f_i, f_j \in F; i \neq j \quad (5.1)$$

5.6. ábra. A legközelebbi fixációs pontok távolságának eloszlása

5.7. ábra. A legközelebbi fixációs pontok távolságának eloszlása, résztvevőnként kiértékelve

A vizsgálat eredményeként az 5.6. ábrán látható grafikont kaphatjuk. A grafikonon az egyes távolság értékek előfordulási valószínűségeit ábrázoltuk. Látható, hogy a monó értékek esetében a grafikon csúcsa kis mértékben jobbra tolódik, vagyis a monó adatok esetében a legközelebbi fixációs pontok távolsága kis mértékben nagyobb a sztereó adatokhoz képest.

A kiértékelést résztvevőnként is elvégezhetjük, vagyis jelen esetben azt vizsgáljuk, a kép egy megtekintése, bejárása során változnak-e a legközelebbi fixációs pontok távolságai, vagyis az 5.1 képlet annyiban módosul, hogy F egy kép egy megtekintéséhez tartozó

fixációs pontjainak halmazaként értelmezhető. Az eredmények ez esetben az 5.6. ábrán látható módon alakulnak. Az grafikon az előzőhöz hasonló jellegű, vagyis elmondható, hogy van különbség a fixációs pontok távolságában monó, illetve sztereó megjelenítés esetén.

A két függvény különbségének számszerű leírására a ferdeség (*skewness*) statisztikai leíró operátort választottuk, mely egy eloszlás szimmetriáját vizsgálja [22]. A vizsgálat eredményéül kapott eloszlások esetében a sztereó eloszlást mindig nagyobb pozitív ferdeség érték jellemzi mint a megfelelő monó eloszlást – azaz a sztereó görbék kissé balra tolódottabbak, a legközelebbi fixációs pontok sztereó esetben kisebb távolságra helyezkednek el, mind képenkénti kiértékelés, mind kizárólag a résztvevők saját adatainak figyelembe vétele mellett.

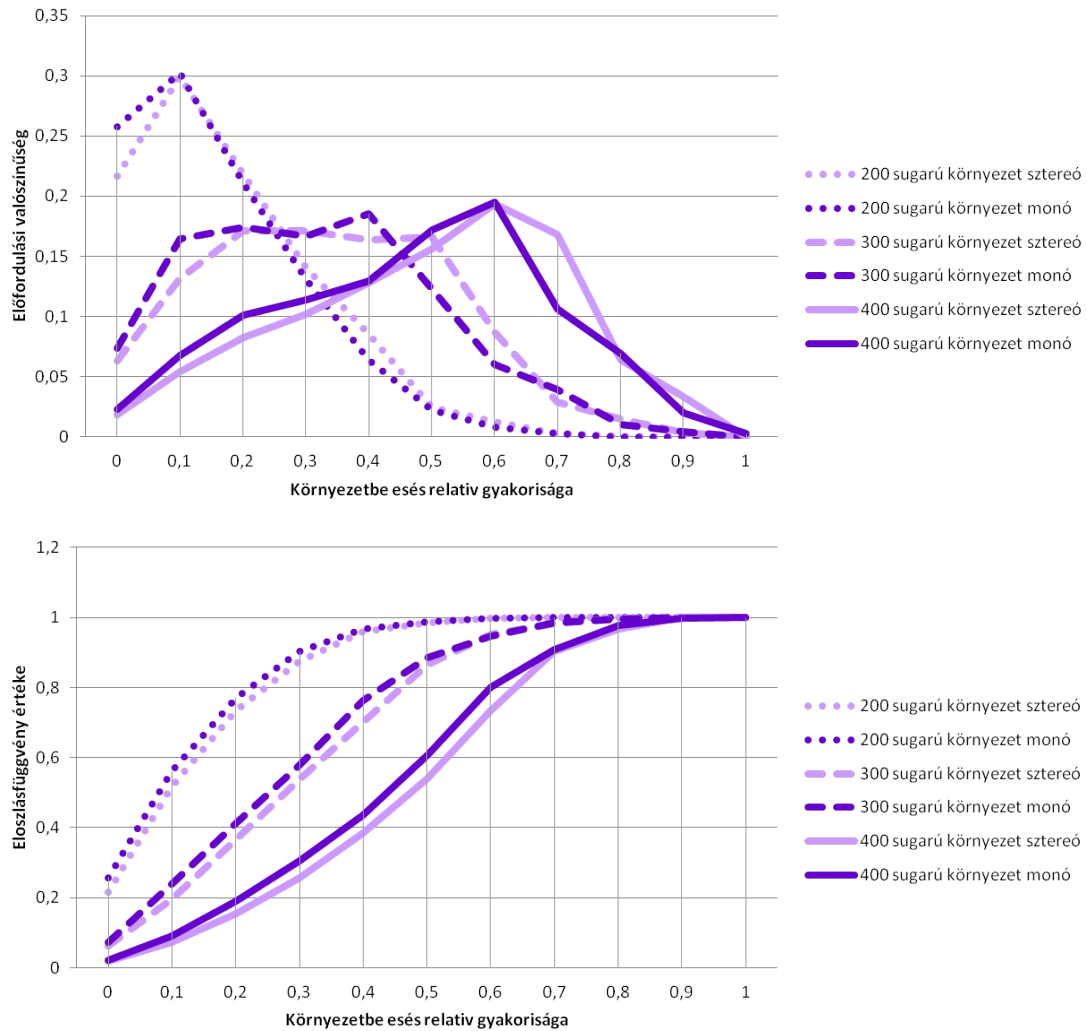
5.7. Fix sugarú környezetbe eső fixációs pontok

Amennyiben a fixációs pontok koncentráltóságát, kisebb csoportokba rendeződését szeretnénk vizsgálni, másik lehetőségként az egy fixációs pont körüli r sugarú körben elhelyezkedő az adott képre vonatkozó további fixációs pontok számát vizsgálhatjuk (5.2. képlet). A képlet eredményeként minden fixációs ponthoz meghatározzuk, hogy az adott kép pontjainak mekkora hányada esik a pont r sugarú környezetébe, ez alapján a fixációs pontokat tíz pontarány kategóriába soroljuk. A kiértékelést az előző pontban bemutatott módszerhez hasonlóan képenként, illetve csak a résztvevők saját adatainak figyelembe vételével is lefolytathatjuk, a különbség ismét az F alaphalmaz értelmezésében adódik. A vizsgálat során képenként az egyes pontarány kategóriákba eső pontok relatív gyakoriságát számítottuk és ábrázoltuk.

$$R(f_j) = \frac{|A|}{|F|}; A \subseteq F; f_i \in A | \sqrt{(x_i - x_j)^2 + (y_i - y_j)^2} \leq r \quad (5.2)$$

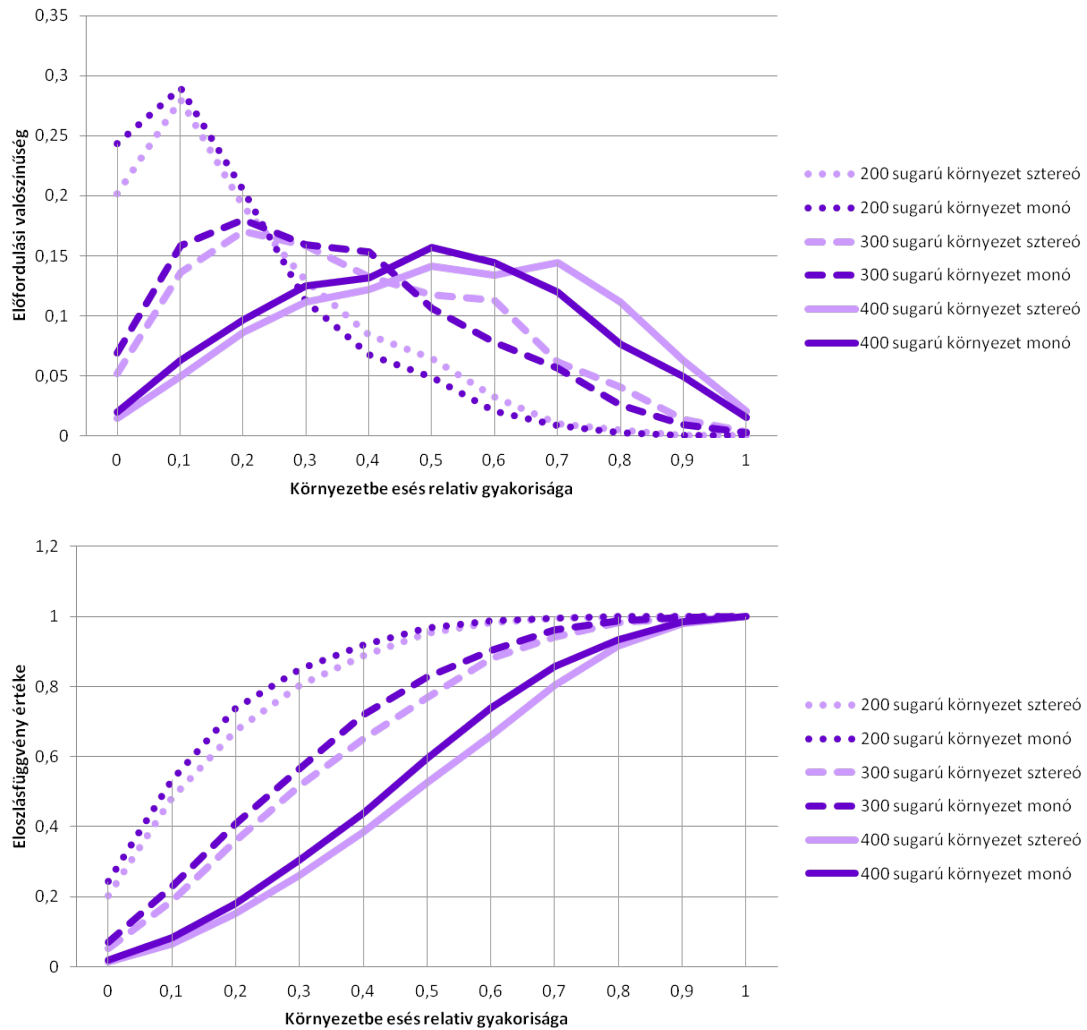
A képenkénti kiértékelés eredményét az 5.8. ábra szemlélteti, ahol az r paraméter értékét 200,300, ill. 400 pixel értékben határoztuk meg. A grafikonról leolvasható, hogy a különböző pontarány kategóriákba (az adott kép fixációs pontjainak mekkora része esett bele az r sugarú környezetbe) eső fixációs pontok relatív gyakoriságánál a sztereó adatok kis mértékben a monó görbékhez képest jobbra tolódva helyezkednek el, azaz sztereó képmegjelenítés esetén átlagosan több fixációs pont kerül egy fixáció azonos sugarú környezetébe. A tendenciális eltérés az adatok eloszlásfüggvényének vizsgálatán keresztül még jobban szemléltethető, ahol látható, hogy a sztereó görbe folyamatosan a monó görbe alatt halad.

Az adatok kiértékelését a távolság alapú vizsgálathoz hasonlóan résztvevőnként is elvégeztük. Ekkor tehát F halmaz az adott képhez tartozó egy résztvevő által generált fixációs pontok halmazának értelmezhető, az így kapott eredményeket az 5.9. ábra szemlélteti. Látható, hogy az eredmény hasonló a képenkénti kiértékeléshez – vagyis nem csak a képen található összes fixációs pontban, de egy kép bejárásánál is a sztereó adatok csoportba rendeződötten helyezkednek el a monó pontokhoz képest.

5.8. ábra. A 200,300,400 sugarú környezetbe eső fixációk számának eloszlása, illetve eloszlásfüggvénye

A különbségeket az első és a második teszt képeire egyaránt tendenciálisan kimutathatjuk, azonban az eltérés számértékben meglehetősen kismértékű, matematikai szignifikancia operátorokkal nehezen értelmezhető.

5.9. ábra. A 200,300,400 sugarú környezetbe eső fixációk számának eloszlása, illetve eloszlásfüggvénye résztvevőnkénti kiértékelés esetén (csak a saját pontok figyelembe vételével)

6. Összefoglalás

A képminőség objektív méréséhez olyan módszerre van szükség, mely a lehető legjobban közelíti az emberi látórendszer tulajdonságait. Az objektív módszerek közelítését a látórendszer sajátosságaihoz a következő adatok megállapításával lehet finomítani: tudnunk kell hova nézünk a képen (mik a fontos képterületek), ott mennyire vagyunk érzékenyek a torzulásokra, lokálisan mekkora a torzulás mértéke.

A jelenleg két dimenziós képekhez használt objektív képminőség mérési jelzőszámok akkor alkalmazhatóak változtatás nélkül sztereó megjelenítés esetére is, ha a képmegjelenítési mód változása a fontos (fókuszba kerülő) képterületeken, illetve az érzékenység mértékén nem változtat. Az torzulásokra való érzékenység vizsgálata több kutatás tárgyát is képezte [9, 26], azonban a fókuszba kerülő területek, azaz fixációs pontok eloszlásának általános vizsgálatára irodalmi adatokat nem találtunk. Célunk különbségek keresése monó és sztereó képmegjelenítési mód esetén a fixációs pontok eloszlásában.

Kutatásunk jelenlegi fázisában a monó és sztereó észlelés különbségeinek vizsgálatára két vizuális tesztet állítottunk össze, mely során a résztvevők szemmozgását figyelve következtethetünk az ember számára fontos területekre. A teszt során a képek szabad bejárását, azaz feladat nélküli megtekintését vizsgáltuk, majd a kapott mintákon statisztikai elemzést végeztünk. A tesztekbe 16 résztvevőt vontunk be. Az összesen közel 9 órán keresztül lezajlott kísérletek során összesen 7 GB-nyi adatot (képfelvétel, illetve fixációs pontok sorozata) rögzítettünk, melyek feldolgozásával egy 47279 rekordos adatbázist építettünk fel.

A tesztek eredményei alapján megállapítottuk, hogy nincs lényegi különbség a képet bejáró szemmozgást jellemző fixációs pontok és szakkádok időbeli hosszában. Ugyanakkor megállapítható, hogy a fixációs pontok elhelyezkedésében található különbség a monó és sztereó látás mód adatai között. Sztereó megjelenítés esetén a fixációs pontok kis mértékben koncentráltabban, egymáshoz közelebb helyezkednek el a képen. Az érzékelhető különbséget két megközelítésben vizsgáltuk, egyrészt a fixációs pontok fix sugarú környezetébe eső pontok számának vizsgálatával, ahol tendenciális eltérést tapasztaltunk, másrészt a legközelebbi fixációs pontok távolságának vizsgálatával, ahol a függvények ferdeségében számszerű eltérést azonosítottunk.

A különbség okainak feltárása céljából a rögzített adatokon vizsgáltuk a fixációk elektől, a mélységi határvonalaktól való távolságát, az egyes diszparitás szinteken eltöltött időt, a diszparitás ugrásokat egyaránt. Az adatok közötti különbségeket egyenlőre meglehetősen képtartalom függőnek találtuk, a különbségek okainak pontos feltárására további vizsgálatok szükségesek.

Kutatásunk alapkutatás, mely során alapvető különbségeket kerestünk a monó és sztereó képek megtekintési módjaiban. A különbségek részletes feltárása után eredményeink alkalmazott kutatásban az objektív képminőség mérő pooling technikák súlytérképeinek sztereó esetben való kialakításánál, illetve a képkódolási technikák sztereó változatainak minőség érzet javításánál kaphatnak szerepet.

Irodalomjegyzék

- [1] Bakó Á.: Lassújel az Északi összekötőn. letöltve: 2011.05.08.
- [2] 3d display revenues forecast. http://www.displaysearch.com/cps/rde/xchg/displaysearch/hs.xsl/100104_3d_display_revenues_forecast_to_reach_22_billion_by_2018.asp. megtekintve: 2012.04.18.
- [3] Tanács Attila – Czúni László: *Képi információ mérése*. 2011, Typotex Kiadó.
- [4] O. Chelnokova – B. Laeng: Three-dimensional information in face recognition: An eye-tracking study. *J Vis*, 11. évf. (2011) 13. sz.
- [5] Circular polarized 3d glasses. <http://www.circularpolarized3dglasses.com/>. letöltve: 2012. február 8.
- [6] Ricardo L. de Queiroz – C. K. Choi – Young Huh – K. Raghunath Rao: Wavelet transforms in a jpeg-like image coder. *IEEE Trans. Circuits Syst. Video Techn.*, 7. évf. (1997) 2. sz., 419–424. o.
- [7] Barti G.: *A képi minőség mérése*. 2012, Szakdolgozat, Pannon Egyetem, Veszprém.
- [8] A Gotchev: 3d content and 3d media for future internet mobile devices. In *Japan EU Symposium on the New-Generation Network and Future Internet, 2009. September 9.* (konferenciaanyag). 2009.
- [9] Tien Ho-Phuoc – Nathalie Guyader – Frédéric Landragin – Anne Guérin-Dugué: When viewing natural scenes, do abnormal colors impact on spatial or temporal parameters of eye movements? *Journal of Vision*, 12. évf. (2012. február) 2. sz.
- [10] Holografika. <http://www.holografika.com/>. megtekintve: 2012.04.18.
- [11] Chang Hong Liu – James Ward – Andrew W. Young: Transfer between two- and three-dimensional representations of faces. *Visual Cognition*, 13. évf. (2006) 1. sz., 51–64. o.
- [12] Kiss P. J.: *Sztereo képmegjelenítés minőségét befolyásoló tényezők*. 2011, Szakdolgozat, Pannon Egyetem, Veszprém.
- [13] Kiss P. J.: *Sztereo képek képminőségi jellemzőinek vizsgálata*. 2012, KTD dolgozat, Pannon Egyetem, Veszprém.

- [14] H. Jorke – A. Simon – M. Fritz: Advanced stereo projection using interference filters. In *3DTV Conference: The True Vision - Capture, Transmission and Display of 3D Video, 2008* (konferenciaanyag). 2008. máj, 177 –180. o.
- [15] Bela Julesz: Foundations of cyclopean perception. Chicago: University of Chicago press, 1971. *Behavioral Science*, 17. évf. (1972) 3. sz., 310–312. o.
- [16] E Charles Leek – Filipe Cristino – Lina I Conlan – Candy Patterson – Elly Rodriguez – Stephen J Johnston:.
- [17] Leonar3do csomag tartalma. <http://www.leonar3Do.com/>. megleltve: 2011.05.23.
- [18] Látás kísértek. <http://pszichologia.btk.pte.hu/letolt/03adaptacio.pdf>. letöltve: 2011. május 8.
- [19] Dragorad Milovanovic – Zoran Bojkovic: Trend and challenges in 3d digital television: video formats and transmission standards. In *Proceedings of the 14th WSEAS international conference on Communications, ICCOM'10 konferenciasorozat*. Stevens Point, Wisconsin, USA, 2010, World Scientific and Engineering Academy and Society (WSEAS), 127–134. o. ISBN 978-960-474-200-4. 8 o.
- [20] Anush K. Moorthy – Alan Conrad Bovik: Blind image quality assessment: From natural scene statistics to perceptual quality. *IEEE Transactions on Image Processing*, 20. évf. (2011) 12. sz., 3350–3364. o.
- [21] Opengl. <http://www.opengl.org/>. megleltve: 2011.05.23.
- [22] Michelberger Pál – Szeidl László – Várlaki Péter: *Alkalmazott folyamatstatisztika és idősor-analízis*. 2001, Typotex Kft.
- [23] Majid Rabbani – Paul W. Jones: *Digital Image Compression Techniques*. 1991, SPIE – The International Society for Optical Engineering, Ballingham, Washington, USA.
- [24] Recommendation ITU-R BT.500-13. <http://www.itu.int/rec/R-REC-BT.500-13-201201-I/en>. letöltve: 2011.10.02.
- [25] Sekuler Robert – Blake Randolp: *Észlelés*. 2000, Osiris Kiadó.
- [26] Pieter Seuntiens – Lydia Meesters – Wijnand Ijsselsteijn: Perceived quality of compressed stereoscopic images: Effects of symmetric and asymmetric jpeg coding and camera separation. *ACM Trans. Appl. Percept.*, 3. évf. (2006. április) 2. sz., 95–109. o. ISSN 1544-3558. 15 o.
- [27] Pieter Seuntiëns – Lydia Meesters – Wijnand Ijsselsteijn: Perceptual evaluation of JPEG coded stereoscopic images. In *Storage and Retrieval for Image and Video Databases* (konferenciaanyag). 2003.

- [28] Aljoscha Smolic (szerk.): *Introduction to Multiview Video Coding*. 2008. Jan, International organisation for standardization, ISO/IEC JTC 1/SC 29/WG 11N9580, Antalya, Turkey.
- [29] Sztereó képpárok. <http://3dmedia.com/gallery/index.php>. megtekintve: 2011.10.11.
- [30] Sztereó képpárok. <http://finepix.com/3d/en/download/index.html>. megtekintve: 2011.10.11.
- [31] Sztereó képpárok. http://en.wikipedia.org/wiki/Fujifilm_FinePix_Real_3D_W1. megtekintve: 2011.11.08.
- [32] Sztereó képpárok. <http://www.steves-digicams.com/camera-reviews/fujifilm/finepix-real-3d-w3/sample-photos-122.html>. megtekintve: 2011.09.23.
- [33] Sztereó képpárok. <http://www.neocamera.com/camera/fuji/w3/samples>. megtekintve: 2011.10.11.
- [34] Andrew S. Tanenbaum: *Számítógép hálózatok*. 2004, Panem Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [35] E. Trucco – A. Vetri: *Introductory Techniques for 3-D Computer Vision*. 2008, Prentice Hall.
- [36] Anthony Vetro: Representation and coding formats for stereo and multiview video. In ChangWen Chen – Zhu Li – Shiguo Lian (szerk.): *Intelligent Multimedia Communication: Techniques and Applications*. Studies in Computational Intelligence sorozat, 280. köt. 2010, Springer Berlin Heidelberg, 51–73. o. ISBN 978-3-642-11685-8.
- [37] J. J. Vos: Some new aspects of color stereoscopy. *J. Opt. Soc. Am.*, 50. évf. (1960. Aug) 8. sz., 785–790. o.
- [38] Zhou Wang – A.C. Bovik – H.R. Sheikh – E.P. Simoncelli: Image quality assessment: from error visibility to structural similarity. *Image Processing, IEEE Transactions on*, 13. évf. (2004. ápril) 4. sz., 600 –612. o. ISSN 1057-7149.
- [39] Zhou Wang – Qiang Li: Information Content Weighting for Perceptual Image Quality Assessment. *IEEE Transactions on Image Processing*, 20. évf. (2011. május) 5. sz., 1185–1198. o. ISSN 1057-7149.
- [40] Zhou Wang – Xinli Shang: Spatial pooling strategies for perceptual image quality assessment. In *IEEE Int'l Conf. on Image Processing* (konferenciaanyag). 2006.
- [41] Zhou Wang – Eero P. Simoncelli – Alan C. Bovik: Multi-scale structural similarity for image quality assessment. In *in Proc. IEEE Asilomar Conf. on Signals, Systems, and Computers, (Asilomar)* (konferenciaanyag). 2003, 1398–1402. o.

- [42] L. P. Yaroslavsky: On redundancy of stereoscopic pictures. In *Acta Polytechnica Scandinavica, n. 149. Image Science'85. Proceedings. Helsinki, Finland., 11-14 June* (konferenciaanyag). 1985, 82–85. o.
- [43] L. P. Yaroslavsky – J. Campos – M. Espínola – I. Ideses: Redundancy of stereoscopic images: Experimental evaluation. *Opt. Express*, 13. évf. (2005. Dec) 26. sz., 10895–10907. o.